ЛІТЕРАТУРА
НАУКА
МИСТЕЦТВО
КУЛЬТУРА
РОЗВАГА

СВОБОДА — SVOBODA
НЕДІЛЬНЕ ВИДАННЯ — SUNDAY EDITION

РЕДАКЦІЯ І АДМІНІСТРАЦІЯ:
"SVOBODA"
31-83 GRAND STREET
JERSEY CITY 3, N. J.
Телефон: BErgen 4-0237, 4-0807

Ч. 1. (51) — РІК ВИДАННЯ І. (LX.) | НЕДІЛЯ, 2. БЕРЕЗНЯ 1952. — SUNDAY, MARCH 2, 1952. | VOLUME I. (LX.) — No. 1. (51.)

ЧОМУ ТАКЕ ВИДАННЯ?

Даючи перше число нашого тижневика читачам у руки, ми сподіваємось передусім такого питання. Воно бо природньо випливає з усіх попередніх розмов про це видання, з обговорення його в нашому щоденнику, в Літературно-Мистецькому Клюбі тощо.

Що ми можемо на це відповісти?

З того, що це видання наперед було визначене як недільне видання „Свободи" (звідси й тижнева його періодичність), вийшов передусім його розмір. Не міг це бути якийсь літературно-науковий журнал, а тільки окремо оформлений додаток з негазетним змістом.

Визначаючи цей „негазетний зміст", ми повинні були взяти на увагу три основні моменти, наявні в нашій дійсності, а саме: а) характер тих українських негазетних періодичних видань, що вже десь на еміґрації (необов'язково в США) виходять, б) потребу задовольнити більшість наших читачів і в) наші творчі можливості.

Які періодичні видання негазетного типу ми вже маємо в різних країнах поселення нашої еміґрації? Це переважно українознавчі та літературно-мистецькі видання, такі, як „Україна" (Париж, Франція), „Київ (Филаделфія, США), „Нові Дні" (Торонто, Канада), „Пороги" (Буенос-Айрес, Арґентіна), „Наш Вісник" (Австралія). Є ще півлітературні, півпубліцистичні „Самостійна Україна (США) та „Овид" (Арґентіна). Поза цим є ще жіночі „Жіночий Світ", виходить у Канаді; „Наше Життя", виходить у США, церковні („Світло", „Логос", „Наша Культура", „Дніпро" молодечі („Крила", „Авангард" і інші). Можна ще згадати гумористично-сатиричні журнали „Лис Микита" (США) й „Мітла" (Арґентіна).

Отже, як бачимо, наші читачі мають певне задоволення їхніх українознавчих та літературних запитів. Кажемо „певних", бо всяке знає, що ці видання ще не на такому рівні, як було б треба, і вони всіх вимог ще не задовольняють. Але вже зовсім у нас немає таких видань, які давали б не тільки літературно-мистецький та український матеріял, а й ширші знання про світ, про досяги в царині наук, винаходів, розваговий матеріял тощо.

На якого, конкретніше кажучи, читача ми можемо розраховувати?

Спроби праналізувати наше читачівство на чужині (див., наприклад, ст. В. Чапленка „Катеґорії нашого читача" в „Овиді" ч. 12 за 1950 р.) показали, що серед наших людей немає якоїсь вузької катеґорії читачів, такої, що могла б підтримати якесь спеціяльне видання, чи то літературне, чи то наукове. Тут ми маємо різні вікові катеґорії — молодь (виключаємо дітей шкільного віку) і старших людей різного віку, а через те й з різними вимогами, і різні освітні катеґорії —з початковою, загальною середньою освітою і з фаховою вищою. Різні статистичні відомості свідчать, що серед людей з вищою освітою переважають читачі з нефілологічною (нелітературною) освітою. Це інженери, лікарі, вчителі (необов'язково мовники й літературознавці!), аґрономи тощо. Річ ясна, що й ці люди можуть читати літературні твори, навіть поезії, алеж вони потребують ще й іншого читання!

Щодо творчих можливостей наших письменників і взагалі працівників пера, то їхньої „продуктивности" не слід переоцінювати. Можна прямо сказати, що вона дуже обмежена. Більшість бо в них ще й досі добуває собі засоби на життя важкою фізичною працею і на писання має дуже мало часу. Тим то, плянуючи щотижневе видання, не можна тільки на ці свої, а тим більше на самі письменницькі з-поміж них сили надіятись. Тут, з одного боку, треба розраховувати й на наших фахівців — інженерів, лікарів тощо, а з другого—шукати матеріялів і поза українськими джерелами, себто перекладати з інших мов.

З усього цього виходить, що наше видання а) не повинно дублювати того, що ми вже хоч почасти маємо, — українознавчих і літературних видань, б) повинно обслуговувати всі катеґорії українських читачів і в) має бути виповнене не тільки літературно-мистецьким та українознавчим матеріялом.

Інакше кажучи, це має бути видання універсального типу, таке видання, в якому різні читачі зможуть знаходити різний, цікавий їм матеріял. Це, між іншим, відповідає й побажанням багатьох учасників попереднього обговорення проєкту цього видання. Правда, декотрі з цих учасників були проти його „універсальности", покликаючись на те, що, мовляв, такі видання є англійською, еспанською чи ще якоюсь там мовою в країнах поселення нашої еміґрації, і наші люди можуть їх читати, тимчасом як українського матеріялу, такого потрібного нашим людям на чужині, в чужих видання не може бути. Але ж ми дбаємо передусім про тих, що хочуть усякі відомості про світ і людську діяльність здобувати передусім у рідній формі—рідною мовою! Зокрема для нашої молоді, що мусить тепер учитися в чужій школі, багато важить такий шлях здобування знань: вона повинна навчитись усяке явище називати рідною мовою, в усякій царині думати „по-українському".

Поза цим, через те, що наш щоденник не має технічної змоги подавати більшу кількість актуальних ілюстрацій із світу, ми деяку частину наших сторінок віддаватимемо ще й на це.

З отаким задумом і замірами ми розпочинаємо наше видання. Надіємося на пітдримку наших читачів, передусім тих, що наперед уже зголосили свою передплату, а також на активно-творчу допомогу українських письменників та науковців.

ДО ВИСТАВКИ УКРАЇНСЬКОГО ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В НЬЮ-ЙОРКУ, ЩО МАЄ ВІДБУТИСЯ В БЕРЕЗНІ Ц. Р.

Т. Мазепа: Три дівчини

ЦЕ ЧИСЛО НАШОГО НОВОГО ТИЖНЕВИКА МИ РОЗСИЛАЄМО ВСІМ ЧИТАЧАМ НАШОГО ЩОДЕННИКА ДЛЯ ТОГО, ЩОБ ВОНИ, ОЗНАЙОМИВШИСЯ З ЙОГО ЗМІСТОМ, ПЕРЕДПЛАТИЛИ ЙОГО. — УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ МИ ПОДАЄМО НА ЧЕТВЕРТІЙ СТОРІНЦІ.

З ТЕХНІЧНИХ ПРИЧИН ЦЕ ЧИСЛО ВИХОДИТЬ У ФОРМІ ЩОДЕННИКА „СВОБОДА", АЛЕ ДАЛЬШІ ЧИСЛА, ЩО ЇХ МИ ВИСИЛАТИМЕМО УЖЕ ТІЛЬКИ ПЕРЕДПЛАТНИКАМ, БУДУТЬ НАДРУКОВАНІ НА КРАЩОМУ ПАПЕРІ І В ЖУРНАЛЬНОМУ ФОРМАТІ.

ДО СОТИХ РОКОВИН СМЕРТИ М. ГОГОЛЯ (1852 р. — 1952 р.)

М. Гоголь у 1839 році. — Мал. Е. Мамонова

ГОГОЛЬ І ШЕВЧЕНКО

Як би ми не оцінювали Гоголя, а його ім'я, так само, як і ім'я Шевченка, викликає у нашій уяві образ України: чарівна українська „Майська ніч", „Вечір проти Івана Купала", „Ніч проти Різдва", „Сорочинський ярмарок", могутній і широкий Дніпро, до середини якого не долетить ніяка птиця, „Миргород", „Вечори на хуторі біля Диканьки", широкі українські степи („Чорт би вас забрав, степи, які ви чудові у Гоголя"! М. Хвильовий), Тарас Бульба із своїми синами, „Старосвітські поміщики", славне минуле України і героїчна боротьба, в якій, за словами того ж таки Гоголя, „утворився войовничий народ, позначений цілковитою оригінальністю характеру і подвигів" і який „три віки із зброєю в руках здобував права свої і уперто відстоював свою віру". Все це відтворено із щирим замилуванням, обігріте характерним українським гумором і почуваннями українського серця. В цьому розумінні Гоголь як і Шевченко, — співці України. Творчість його — творчість українського генія. І саме тому Гоголеві твори, як і твори Шевченкові, будили національну свідомість українців, зміцнювали почуття національної окремішности і своєрідности українського народу, пригадували про героїчне минуле України, як нації і цим виховували українських патріотів і діячів української культури і національного відродження, хоч і були твори написані російською мовою. Ця російська Гоголева мова має необов'язково тільки негативне значення з нашого погляду. Поперше — тому, що вона рясніє численними українізмами, часто звучить у ритмі української народної пісні й думи і цим віддає не тільки український кольорит відтворюваної дійсности, але й аромат української мови. Подруге — ця мова робила приступними для зросійщеної частини українського суспільства українські Гоголеві повісті, розбуркуючи в них українську національну свідомість.

Зважаючи на велике значення творчости Гоголя в цьому розумінні, а також беручи на увагу його вплив на українських письменників, які писали українською мовою, ми можемо говорити про Гоголя, як про об'єктивно-проґресивний чинник в українському культурному процесі. Інша справа, коли проблему Гоголя розглядати в національно-політичному і моральному пляні, беручи під розгляд „утечу" Гоголя з України в столицю російської імперії для служби ідеї наднаціонального „отечества". Українські літературознавці сучасної України, навіть в умовах московського протиукраїнського терору, оцінили цю втечу Гоголя, як національну зраду, як зраду свого народу. У „Нарисі історії української літератури", який вийшов накладом Академії Наук УРСР, 1945 р. з цього приводу читаємо: „Реакційна політика російського царату і цісарсько-королівського уряду позбавляла наш народ права вчитися рідною мовою. Українське дворянство в своїх клясових інтересах відходило від української культури, і багато талановитих українців, приміром: Рубан, Богданович, Капніст, Гнедіч, Погорільський, Нарежний, Гоголь стають учасниками російського культурного процесу, хоч і використовують українську тематику в деяких своїх творах". Такі заяви, в умовах сучасного русифікаційного курсу і культу єдиної і неподільної „родіни", разом з іншими твердженнями „Курсу історії української літератури" засуджені тепер як націоналістичні, і з цього зробила Москва належні політичні й організаційні висновки.

На цьому тлі сучасна дискусія над проблемою Гоголя між українцями на еміґрації, у зв'язку із століттям з дня смерти Гоголя, виглядає пікантно. Маємо тут парадоксальну апологію Гоголя і його реабілітацію навіть, як людини й громадянина. Отже виходить, що українська „націоналістична еміґрація" виявляється менш націоналістичною, ніж сучасна Україна.

Тим то не зайвим буде ще раз розглянути це питання.

Чому Гоголь „утік" з України у столицю Російської імперії і став російським письменником, активним учасником і діячем російського культурного процесу, замість того, щоб працювати на ниві своєї рідної української культури і української літератури, як це зробив його великий сучасник Тарас Шевченко?

Щоб відповісти на це питання, не досить сказати: такі були тогочасні історичні обставини. Бож і для Шевченка були такі самі обставини. Щоб зрозуміти відхід Гоголя з України, слід мати на увазі, крім обставин, його вужче соціяльне середовище і його особисті індивідуальні прикмети.

Історичні обставини, в яких перебувала Україна а часів Гоголя, не були сприятливі. Україна була позбавлена самостійного державного існування і вважалася невідпятною частиною Російської імперії.

Це була тоді глуха провінція російської імперії. Бурхливе героїчне минуле України збереглося відгуком лише в народніх піснях, думах і переказах. Українську націю репрезентувало тільки селянство. Провідна верства перейшла на службу в державній системі Російської імперії і русифікувалася. Панівною державною мовою була російська мова. Ці обставини не однаково оцінили і не однаково сприйняли два великі сучасники Гоголь і Шевченко. І причина тут була в тім, що вони своїм походженням і вихованням належали до різних соціяльних станів. — Це визначило їхнє різне ставлення до тодішнього соціяльного ладу і державної системи. Шевченко походив із селянських низів, і для нього Україна була живою реальною в особі українського народу, який був поневолений. Разом із своїм народом він протистояв Російській державі. Українська мова була для нього мовою реальної України, що її (Україну), поневолювала Росія. В цій історичній ситуації українська мова для Шевченка була не лише виявом його особистости, як селянського сина і члена української нації, а мала значення також ідейно-політичної зброї, яка водночас відогравала суспільну функцію української ідеології. „Наша дума, наша пісня, не вмре, не загине"! „Встане Україна"! Такі ідейні Шевченкові гасла. Так він уявляв Україну і українську мову в її відношенні до російської держави. Зовсім інакше уявляв собі це відношення Гоголь. Він походить з українського дрібномаєткового дворянства, яке вростало в російську державну систему. Його погляди на цю державу, його ідеологію прищепило йому його соціяльне середовище. Задумавши написати історію України і українського народу, він дає таке пояснення: „Я вирішив взяти на себе цей труд і показати якнайдокладніше: яким чином відокремилася ця частина Росії; який одержала вона політичний устрій перебуваючи під чужим пануванням; як утворився в ній войовничий народ, позначений цілковитою оригінальністю характеру і подвигів; яким чином він три віки із зброєю в руках здобував права свої і уперто відстоював свою релігію; як, нарешті, назавжди приєднався до Росії (підкреслення наше, П. Г.); як зникло войовниче буття його і перетворилось на хліборобське; як потроху вся країна одержала нові, замість попередніх, права і, нарешті зовсім злилась в одно з Росією". („Северная Пчела", 1834, № 24). Висловлений тут погляд на історичні взаємини між Росією і Україною цілком відповідають офіційній російській історіографії. Доля України в уявленні Гоголя уже була вирішена: вона навіки „злилася в одно з Росією". І це не викликало в нього ніякого протесту. Зовсім інакше розумів долю України Шевченко. В нього було живе втілення протесту проти тієї дійсности та волі до боротьби за зміну усього ладу і на Україні, і в цілій Російській імперії, де „на всіх язиках все мовчить, бо благоденствує". Шевченко мав це, як усвідомлену ідею, яка була сонцем його світоглядової системи і давала йому духовий ґрунт і почуття своєї правди. — Ще більш стає зрозумілою „поведінка" Гоголя, коли знайомишся з його особистими рисами і прикметами його характеру. Свою ідеологію, зформовану і винесену з надр старосвітського поміщицького життя, Гоголь зберіг на все життя і лишився зовсім глухим до політичного життя сучасности. Не зважаючи на те, що він із глухої провінції попав у столицю імперії, його суспільні погляди на все життя лишилися на рівні його наївної і поверхової матері-поміщиці. До політики і суспільно-громадського життя Гоголь був цілком байдужий. Усім цим Гоголь був цілковито протилежністю до Шевченка. Шевченко випереджав свій час, а Гоголь не був навіть сучасником. І це також заважило на „поведінці" Гоголя. Відомо, що Гоголь любив Україну, але це була пасивна любов, яка ні до чого не зобов'язувала. Як би він дожив був другої половини XIX. ст., то з нього, може б, і виробився такий собі „незлобливий українофіл" — не більше.

Себто він міг би приєднати до тієї групи інтеліґенції, яка поняття української нації звужувала до провансальства, з визнанням двох батьківщин: ширшої, загальної — Росії, і вужчої, часткової — України.

Але тут же був і ґрунт для душевного роздвоєння, для його „трагедії". Ідея, якій він хотів служити („Велика Русь") стиль життя і весь соціяльно-побутовий лад на тій Русі, забарвлені духовістю московського народу, були в суперечності до його української „душі". В Петербурзі він відразу ж відчув себе самотнім і чужим. Як на „чужака" дивились на нього і росіяни. А після „Ревізора" і „Мертвих душ" схильні були взагалі вважати його за „троянського коня". І Гоголь не розумів, „чому це так, що ціла Росія ... стала проти мене". Але розумом, він був з нею і їй він себе присвятив, хоч серце до неї не лежало. Світогляд Гоголя та надзвичайно вбогі консервативні суспільні ідеали сковували його талант, і він згорів у полум'ї цієї суперечности.

Як же багато виграв Шевченко із своїм світоглядом і як людина і як мистець! Шевченко став виразником і пророком України як нації, в повному розумінні цього слова.

Петро Голубенко.

Н. Щербина

ЛЮБОВ

Лютий бурун підхопив мене нагло на гребінь шумугий,
Кинув на берег гужий, де мертвий пісок і молюски.
Краю мій рідний! Ти став недосяжною казкою-дивом!
Все, що прегарне в тобі, — далеко за снами-морями.

Каїн шматує твій гар, твоє серце, принаду і волю.
Стала румовищем ти, далека, квітуга Колхідо. ..
Яблука ж красні гужинного саду гіркі і нестравні.
Всюди вибої й бугри, та горні гадюки по хащах.

Тільки утіха єдина, і щастя у серці одно лиш:
В диких самумах пустель — незгасна любов до Вітгизни!
Де б я душею не млів, — на коральових скелях ги в джунґлях,
Вігно у серці горить моя бунтівна Україна.

ГОГОЛЬ ПРО УКРАЇНСЬКУ НАРОДНУ ПІСНЮ

Це уривок з відомої статті М. Гоголя, в якій відбилось його романтичне захоплення народною творчістю.

Це народна історія, жива, яскрава, повна барв, істини, і в ній виявляється все життя народу. Якщо те життя було діяльне, різноманітне, своєрідне, повне всього поетичного і якщо той народ, при всій багатовічності його життя, не здобув вищої цивілізації, то ввесь пал, усе сильне, молоде буття виявляється в народних піснях. З них надгробок минулого, ні, щось більше, ніж надгробок: камінь з красномовним рельєфом, з історичним написом — ніщо супроти цього живого літопису, що говорить і звучить про минуле. У цьому розумінні пісні для України — все: і поезія, і історія, і батьківські могили.

... Історик не повинен вишукувати в них днів та чисел битви чи точного визначення місця, вірної реляції; в цьому розумінні не багато таких пісень, що допоможуть йому. Та коли він захоче довідатися про справжній побут, про стихії характера, про всі вигини та відтінки почуттів, хвилювань, страждань, веселощів зображуваного народу, коли захоче збагнути дух минулого віку, загальний характер всього цілого і осібного кожного часткового, тоді він буде задоволений повною мірою, історія народу відкриється перед ним у яскравій величі.

Ілюстрація О. Сахновської до „Ночі проти Різдва" М. Гоголя

Як відзначають на Україні соті роковини смерти М. Гоголя.

У зв'язку з тим, що 4 березня 1952 року минає 100 років з дня смерти М. В. Гоголя — „рада міністрів" УССР та ЦК КП(б)У створили Республіканський ювілейний комітет. Подаємо склад цього комітету, щоб наші читачі знали, хто ще там живе та кого ще терпить окупаційна влада. Склад комітету такий: П. Тичина (голова), Є. Вандуренко, Я. Ваш, О. Білецький, М. Вілогуров, В. Вілозуб, Л. Булаховський, Г. Верьовка, Ю. Гойда, В. Коваль, П. Козланюк, В. Комісаренко, Д. Капиця, О. Корнійчук, О. Короід, І. Мазепа, О. Палладін, П. Панч, І. Паторжинський, М. Підтиченко, Г. Пінчук, В. Попов, М. Рильський, Я. Сірченко, М. Скачко, І. Строкотенко, М. Хмелько, К. Хохлов, Н. Ужвій, Г. Шевельта, Ю. Яновський.

Академія Наук УССР вирішила скликати дві наукові сесії, що на них доповідатимуть на теми, потрібні російським комуністам для вишукування „зв'язків" України з Москвою навіть там, де їх зовсім немає. О. Білецький доповідатиме на тему „Пушкін і Гоголь", В. Мінчин говоритиме на тему „Гоголь і Салтиків-Щедрін", М. Крутикова — „Гоголь і українська література XIX сторіччя", Д. Чалий — „Великий російський письменник-реаліст". Інститут мовознавства виготував навіть таку „спеціяльну" тему, як от „Російсько-українські мовні зв'язки". Інститут мистецтвознавства, фалкльору і етнографії підготував доповідь „Гоголівські постановки на Україні".

Інститут української літератури видає окремий випуск наукових записок, „присвячений творчості Гоголя та його зв'язкам з українським народом".

Закінчено переклад українською мовою тритомового зібрання творів Гоголя, і перший том вийде вже до ювілею письменника.

Наукові співробітники Державної публічної бібліотеки підготували до видання велику бібліографію гоголівських видань та літератури.

Музей Т. Шевченка підібрав і відіслав Московському літературному музеєві для гоголівської виставки деякі цінні матеріяли, що характеризують життя і творчість Гоголя. (Не знати тільки, чи повернуться назад до Києва!).

Разом із спілкою совєтських письменників України намічено провести в Ніжинському педагогічному інституті — колишньому ліцеї, де вчився Гоголь, — об'єднану виїзну сесію, присвячену творчості М. Гоголя.

В Ленінграді розпочали накручувати документально-видовий фільм „М. В. Гоголь", що має вийти до сторіччя смерти письменника. Сценарій до фільму написав Ю. Яновський, а на Україні здіймали місця, зв'язані із життям Гоголя.

ПОВЕРНЕНИЙ ГОГОЛЬ

Ще за життя Миколи Гоголя серед свідомих українських кіл природньо виникало питання, як бути з ним, як погодити його письменницьку діяльність з українським відродженням. Усім було ясно, що з одного боку, цілком відкидати цю, свідому свого „малоросійського" походження людину не можна, а з другого — чужа мова, якою він писав, стояла непереборною перешкодою між ним і українським народом.

Одною із спроб повернути Гоголя до рідного народу була розмова з ним О. Бодянського, записана в спогадах Данилевського. Але Гоголь відхилив цей „натяк", сказавши:

— Нам, Осипе Максимовичу, треба писати по-російському, треба піддержувати і зміцнювати одну панівну мову для всіх рідних племен".

Уже після смерти М. Гоголя українські діячі стали думати про те, щоб хоч через переклади Гоголевих творів українською мовою повернути його українському народові. Ще 1859 року Д. Мордовець видав у Саратові деякі повісті М. Гоголя в українському перекладі. Пізніше Гоголеві твори перекладала Олена Пчілка („Переклади з Гоголя — два розмаїтих зразки", Київ, 1881 р.), а також М. Старицький, М. Комаров (М. Уманець), М. Садовський, М. Лободовський і ін. І тих перекладів ставало дедалі більше, а року 1902, на п'ятдесятиріччя смерти М. Гоголя, мав вийти цілий збірник його творів в українських перекладах, але російська цензура не дозволила той збірник видати. Після революції 1905 та 1917 рр., українських перекладів з Гоголя стало, зрозуміла річ, ще більше, і в середині двадцятих років уже можна було сконстатувати, що деякі з Гоголевих творів перекладувано разів по десять (див. бібліографічне зведення Дроздовського в „Червоному Шляху" за 1927 р., з додатком В. Дорошенка в „Бібліологічних Вістях").

Але всі ті переклади, подеколи, може, й непогані, далеко не дорівнювали оригіналам М. Гоголя і тому не робили цих останніх непотрібними для українського читача, коли він хотів відчути справжнього Гоголя.

Та от у другій половині двадцятих років з'явився переклад частини Гоголевих творів, що перевищив усі попередні і став епохальним в українізації цього російського письменника. Маємо на увазі видання „Книгоспілки" — „Вечорі на хуторі під Диканькою" за загальною редакцією І. Лакизи та П. Филиповича і з стилістичною редакцією А. Ніковського як перший том „Творів" М. В. Гоголя і „Миргород" за загальною редакцією тих же таки І. Лакизи та П. Филиповича, але вже з стилістичною редакцією М. Зерова та А. Харченка як другий том. Причина цієї останньої зміни була в процесі СВУ: А. Ніковського тоді заарештовано і видавництву довелось нашвидку добирати нового стилістичного редактора — М. Зерова, що на цьому процесі був покищо тільки в ролі „свідка". „А. Харченко" — це, либонь, той таки А. Ніковський, що, очевидячки, встиг був трохи попрацювати й над другим томом (але тільки „трохи", бо цей том справляє враження деякої недоробленности).

Під текстами зазначено, що перекладали твори М. Гоголя різні перекладачі: А. Ніковський, М. Зеров, С. Вільхівський (С. Єфремов?), Д. Ревуцький, С. Титаренко, М. Рильський.

Але те, що в перекладі взяло участь багато перекладачів, та ще й різної кваліфікації (А. Ніковський, С. Єфремов і С. Титаренко та Д. Ревуцький), ніякої ваги не має. Єдність мовостилю в усіх цих перекладах свідчить про те, що стилістичний редактор А. Ніковський скористувався своїм правом якнайповніше і що внаслідок цього остаточний характер цих перекладів — не чия як його ж таки робота. Крім того, є ще й прямі вказівки, що кажуть про те „повне" використання редакторського права, — підписані його прізвищем „Примітки й додатки" до всіх надрукованих у першому томі перекладів (у другому томі приміток немає). Ці ж примітки та додатки, та ще порівняння оригінальних текстів з перекладними дають нам змогу визначити й характер його своєрідного метода в цій роботі. Загально казавши, це безпрецедентний у практиці перекладання Гоголевих творів українською мовою — метод зворотного перекладу, що мав на меті, як редактор пише, „відшукання Гоголевої мови", себто такої мови, якою б сам Гоголь міг скористуватися, якби писав по-українському*).

Мовний матеріял для перекладу А. Ніковський черпав з різних джерел, а саме: з гоголівських текстів, друкованих і рукописних, з записної книжки М. Гоголя „Книга всякой всячины или подручная енциклопедія", з української літературної мови Гоголевого часу й пізнішої, з українського фолкльору, з розмовної української мови нашого часу.

З отаким, багатим мовним матеріялом порався біля свого діла наш „стилістичний редактор". Тільки ж самою широчінню його мовного засягу не вичерпується якість його роботи. Він же, добираючи з усіма отими, відзначеними вище тонкощами, знанням та мовним чуттям лексичний і граматично-фразеологічний матеріял, дбав ще якнайбільше й про те, щоб не порушити Гоголевого мовостилю. Отже мав перед собою зовсім не легке завдання: порушуючи шляхом схрещення, а як побачимо далі, ще й виправляння Гоголеві тексти, не порушувати його мовостилю, духу його писань. „Отож усі й усякі українізми Гоголеві з первісного тексту, — писав він в одній з приміток, — оскільки вони могли здобути собі місце в новому, як варіянти, що нічим не міняють вислову й редакції, прийнятої за основу (підкреслення наше, В. Ч.), і були взяті до уваги в стилістичній редакції українського перекладу".

Та, попри таке обережне ставлення до Гоголевої мови й мовостилю, він не спинявся навіть перед тим, щоб їх — і мову, й мовостиль — виправляти, а виправляючи, удосконалювати. Для цього він дещо обминав, дещо заміняв чимсь відповіднішим, коли те „дещо" було недоречне або й абсурдне з побутового, психологічного, історичного чи й просто мовного погляду. От, наприклад, натрапивши в рукописі на фразу „чтоб ему чихалось после каждой пучки табаку, как после гарячей воды", він забракував її як „штучну". Справді бо, як можна чхати після гарячої води! Забракував він також незграбну рукописну побудову „выключая разве только времени приезда" (неправильне керування „выключая ... времени"), давши багато краще своє „опріч хіба часу, коли ..." „Хороми" пана Данила замінив „будинком", бо вони ... під соломою. Обминув суто-наказовий зворот „мовчи, бабо", замінивши його лагіднішим оптативом (бажальним способом), „мовчала б ти, бабо", бо перше було „занадто грубим і несподіваним при попередньому „пан Данило", „пані Катерина", „хлопці-джури" тощо". Дав він за піснею вислів „козацька душа з білого тіла" замість абсурдного „из дворянского тела" (Гоголь, мабуть, хотів сказати „з благородного, шляхетного тіла"). Абсурдний з історичного погляду „город Лемберг" редактор замінив висловом „велелюдний город Ільвів" (як Ірпінь — з приставним І). Пропустив „слуховое окно", що його, звичайно, не могло бути в повітці: „Вчора волосний писар проходив пізно ввечорі, коли зирк, аж з повітки висунулось свиняче рило". І таких прикладів можна б навести багато більше. Правда, в окремих випадках Ніковський не зважився виправляти й явних абсурдів, лишивши, наприклад, заголовок „Ніч проти Різдва", всупереч етнографічній правді і попередньому досвідові Старицького-Лисенка, що свою оперу за цим твором слушно назвали „Різдвяною ніччю", або — однину там, де треба б було дати пошанну множину (в „Сорочинському ярмарку" парубок звертається на „ти" до батька своєї нареченої, у „Вечорі проти Ивана Купайла" хлопець каже до батька: „Тату, тату! Не бий Петруся!).

Але й те, що він зробив великою мірою удосконалило Гоголеві тексти. А як узяти на увагу ще й те, що він скрізь позаміняв неправильні російські вислови, які мимоволі перешкоджають читати, недоречні в оповіді роблено-книжні конструкції, незграбні синтаксичні побудови та стилістично-фальшиві вислови, то буде ще більше зрозуміла висока якість цього перекладу.

Тільки ж говоривши про те, що Ніковський дав у своєму перекладі здогадну Гоголеву мову, не треба думати, що він спустився до примітивізму нашої літературної мови першої половини XIX віку. Ні, він використав увесь досвід її розвитку більш як за сто років. Гоголівським же в цій мові став загальний дух мови, те, що й у російській мові сприймається як українська стихія його генія. Тільки тепер ця стихія здобула ще й досконале національне оформлення — оту мову й мовостиль.

У загальній картині „українізованих" Гоголевих текстів маємо тепер певне вирівняння стилю, що сталося внаслідок, з одного боку, деякого зниження романтичної патетики ліричних відступів і надання висловам більшої правдоподібности, а з другого — піднесення реальної правди в оповіді й діялогах. Порівняймо, наприклад, — для першого — „как полно сладострастия малороссийское лето" і „яке палке та голубливе українське літо". Ясно, що мовостилево „сладострастие" та „нега" і „палкість" та „голубливість" природи (літа), це речі різної ,висоти'. А для другого досить узяти хоч би передмови або „Вечір проти Ивана Купайла", ці шедеври української оповіді як окремого жанру, щоб повірити сказаному про високу мистецьку якість перекладених текстів. І хто скуштує цих мистецьких розкошів, той не захоче й глянути до російських оригіналів великого письменника, особливо його творів з українською тематикою (та ці ж твори, на жаль, тільки й перекладені за редакцією Ніковського). А що дух Гоголів залишився в перекладі непорушний, то читач може подумати: „Це той — і не той Гоголь, бо ... кращий". Річ ясна, що так може подумати тільки той читач, що хоч приблизно зуміє оцінити високу мовну культуру „стилістичного" редактора.

На жаль, другий том не зовсім доброблений, і тут можна нахопитись іноді на певні недогляди. Якщо, наприклад, вислів „брешеш, чортів сврею" накинула перекладачеві совєтська дійсність, то вже „Ви, дітки, живете з собою (?) як собаки" або „не зовсім були до себе схожі" — безперечний ляпсус. Це ж те, що суперечить навіть Гоголевим українізмам — „один з одним" чи „один на одного".

З огляду на все вище сказане не можна згодитися з Д. Чижевським, що в своїй статті „Неизвестний Гоголь" („Новый журнал" ч. XXVII, 1951 р.), відзначивши залежність оригінального стилю в гоголівських творах від „перебоїв" російських і українських елементів, пише: „Через те безглузді були б спроби „поправляти" Гоголя, навіть хоч би правописно (так наче його не виправляли російські редактори!) і через те ж таки послаблюється враження від цих оповідань в українських перекладах, що нищать мовну „двоплянность".

Як ми бачили, враження від українського перекладу не „послаблюється", а навпаки — посилюється". Але таке „посилення" може бути тільки в доброму перекладі, а не в такому, як подає Д. Чижевський, коли перекладає гоголівську фразу „схватился со стула" фразою „схопився зі стула". У цьому перекладі три слова — і три помилки з погляду перекладницького метода Ніковського: „схватився" — це гоголівський українізм, і його треба залишити, „зі" — галицький льокалізм, тут треба дати „з" або „із" (з фонетичних міркувань), „стула" в українській мові взагалі немає, а є „стілець", „крісло".

З факта українського перекладу творів М. Гоголя за редакцією А. Ніковського можна зробити важливі для гоголівської проблеми в українській культурі висновки.

Передусім цей переклад зробив надалі непотрібним для українського читача відповідні російські оригінали М. Гоголя, він, сказати б, уневажнив їх, давши натомість справжнього українського Гоголя — українського не тільки духом, стихією, а й мовною формою. (Річ зрозуміла, що російські оригінали залишаться й надалі як довідкові тексти при дослідах та можливих нових перекладах). Тим самим переклад цей хоч частково (бо він же не охопив усіх Гоголевих творів) компенсував ту „величезну втрату нашої національної культури", що про неї ми писали у висновках з розгляду мовної трагедії М. Гоголя в праці „Українізми в мові М. Гоголя" (Авґсбурґ, 1948 р.).

Другий важливий висновок був би такий: з цього перекладу слід би зробити, так би мовити, канонічні тексти Гоголевих творів і цими текстами користуватися при перевиданнях їх. На жаль, тут стоїть на перешкоді з одного боку, ворожа сила чужої влади на нашій бадьківщині, що відсунувши Ніковського фізично, вилучила й його переклад з обігу, а натомість дала спочатку слабенькі переклади С. Васильченка, а потім уже цілком наближену до „братньої мови" базгранину різних десятирядних перекладачів. З другого боку, цьому допомагає й наша рідна обмеженість та некультурність. Кажучи останнє, ми передусім маємо на увазі видання творів Гоголя: „Страшна помста" та інші оповідання, Львів, 1933 р. У цьому виданні „повиправляно" „ради більшої приступности оповідань для широких кол західньо-українських читачів" не тільки мову перекладу Ніковського, а подекуди й зміст. У мові запроваджено таке, як от „Вечорі на хуторі близь (?) Диканьки", „Великий і милосердний є(сть) Бог", „українська земля" замість „руська", „вп'ялились очима", „одно другому назустріч" тощо. У змісті цілком викинуто уступ: „Бувало, що й свої набіжать гуртом та й луплять своїх таки". Це зроблено, либонь, з думкою оберегти національну честь: мовляв, українці не можуть бути грабіжники.

Звичайно, тут дехто може сказати, що в Ніковського ми виправдали зміни тексту Гоголевого, а тут гудимо. Та є зміни — і зміни. Ніковський виправляв явні фактичні помилки, а ці, поперше, псують високоякісний переклад, а подруге — виправляють письменникові погляди.

Теперішні наші еміґраційні видавництва перевидають допотопні переклади, як от у Німеччині видано „Тараса Бульбу", перекладеного ще в другій половині XIX в. „гуртом". Та й не тільки „Бульбу"...

В. Чапленко

*) У подробицях ми розглянули цей метод у ст. „Переклад, що перевищив оригінали М. Гоголя". „Нові Дні" ч. 25, 1952 р.).

С. Гординський

ЗУСТРІЧІ З ОЛЕНОЮ ТЕЛІГОЮ

Про поетку, яка вміла не тільки героїчно жити, а й носити з ґрацією чорний капелюшок

Десять років тому, в лютому 1942 р., німецькі нацисти розстріляли в Києві Олену Телігу разом з її чоловіком Михайлом. Не так з цього приводу, як для того, щоб пережите не забулося, хотів би я зафіксувати кілька спогадів, зв'язаних з цією незвичайною жінкою. В них немає нічого з драми чи трагедії, але життя складається з різних, сумних і веселих спогадів, що чергуються наперемінку, а то й сплітаються нерозлучно. Спогади ці зв'язані з Краковом.

Після большевицької окупації Львова у вересні 1939 р., зробивши в дощ і слоту триста кілометровий рейд на захід, опинився я у величезному таборі в Кракові. Був це колишній дім польських студентів на вул Яблоновських. До Кракова почала поволі стягатися звідусіль наша інтеліґенція, не тільки з Галичини й Волині, а й із знищеної облогою й голодної Варшави. Місто Коперніка почало ставати своєрідним українським центром, обставина досить пікантна, коли зважити, що власне Краків ще зовсім недавно був осідком польської україножерної преси. Тепер тут стали виростати українські установи, крамниці тощо. — Заснувалося українське Видавництво, яке, не зважаючи на цензурні умови воєнного часу, дедалі більше поширило свою діяльність. В зимі справи унормувалися вже так, що я зміг перенестися з табору на приватне мешкання і почати працю в тому видавництві, спочатку як доривочний співробітник-рисівник, а згодом як фактичний редактор окремого місячника „Ілюстровані Вісті" і мистецький керівник того видавництва.

І от в цьому Кракові пощастило мені познайомитися з О. Телігою, куди вона прибула наприкінці 1939 р. з Варшави. Познайомив нас мистець Василь Дядинюк, що знав її та її чоловіка ще раніше. Було це в якійсь каварні, де багато таких, як я, пересиджували за книжками цілими днями, бо це були єдині місця, де можна було загрітися в ту люту зиму. Проте незабаром наш літературно-мистецький світ перебрався до „Полтави", новозакладеної української цукерні неподалеку від табору. До неї треба було сходити від вулиці сходами, наче до сутерен. Я розмалював її в стилі нашої кераміки — лапастими квітами на охрі та зелені, і вона набрала досить затишного і рідного вигляду. Сюди часто заглядали наші мистці: Е. Козак, покійна скульпторка Наталя Мілян, скульптор Н. К., Василь Дядинюк з дружиною, також маляркою, місцеві мистці Ірина Шухевич, А. Касараб, А. Наконечний, М. Черешньовський і інші. А тому, що колишні наші краківські студенти мали тут своє т-во „Зарево", то ми й перейняли цю назву для своєї мистецької організації, що мала об'єднати всі види мистецтва.

Олену Телігу знав я вже дуже добре з її друкованих поезій. Такими речами, як „Вечірня пісня" і присвячений Л. Мосендзові „Лист", вона стала в моїх очах — у цьому я не мав сумніву — побіч Лесі Українки. Було щось, що їх близько одну з одною єднало, якийсь поетичний тембр, інтонація, — ці, чи не найважливіші в поезії елементи; при всій тій спільності, її, Теліги, голос був зовсім власний, щирий і непідкуплений. Може, вперше в українській поезії те, що ми звемо жіночим комплексом („евіґ вайбліхес"), знайшло собі в її віршах такий сильний і ще в нас нечуваний вираз. В Л. Українки цей комплекс був недоростом, у Н. Холодної — переростом, а в О. Теліги він став уповні гармонійним компонентом чистої поезії, можна б сказати словами Хвильового, — силою, певних фройдівських біологічних умов. На це склалося і її зразкове родове (щоб не сказати расове) походження з відомої інтеліґентської родини Шовгеневих, здоров'я, виховання й особиста культура, добрий подружній добір — з кубанцем інж. Михайлом Телігою; все те були компоненти, що зумовили її такий самий здоровий погляд на життя і її духове до нього ставлення, які й відбилися в її поезії.

В неї було якесь велике відчуття жіночої великости, якоїсь емансипації, що вселюдно формувала свій власний духовий світ. Цей комплекс ставав у її поезії елементом драматичного напруження, конфліктом, що інтриґує увагу й почуття. Все те, в результаті дало своєрідну постать української поезії, що „підвладна власним, не чужим законам". В її поезії навіть досить рідкі моменти чоловічого характеру, що в кого іншого могли б вражати, як позування, виходили якось природно і щиро. В її творчості не було, власне, розриву між життям і творчістю.

Особисто вона мала незаперечну чарівливість, що підкреслювала ще більше її, сказати б, столичні манери, елеґанція справжньої варшав'янки. Інші жінки майже завжди її критикували, а жінок нецікавих інші жінки не критикують, — це своєрідне загально жіноче правило. Що ж до чоловіків, то можна було з цікавістю спостерігати, як її ображений жіночий комплекс вибухнув з нагоди однієї карикатури Е. Козака. Остання сторінка „Ілюстрованих Вістей" була гумористична і належала Е. Козакові; тут він в одному з перших випусків дав карикатури-ілюстрації до українських пісень. Тут була м. ін. карикатура на обох Лепких, Богдана і Лева, „як сидять один проти одного і дискутують: „Видиш, брате мій!" Але „сенсацією" була, власне, О. Теліга до слів „А за мною молодою ходять хлопці чередою". Олена ішла спереду, у вигадливому капелюшку — а вона мала смак добирати їх, — із задертим угору носом, і вела за собою „череду хлопців". Вона образилася страшенно: і капелюх не так,

Ст. Левинський

МАНДРІВНИЙ ПТАХ

Новеля

Вміщене тут оповідання належить Степанові Левинському, який помер 1946 р. на півдні Франції, залишивши досить значну скількість оповідань і подорожніх нарисів. Левинський був відомим у Галичині письменником, автором подорожніх вражень „Від Везувія до пісків Сагари", „Схід і Захід" та „З японського дому". Ця остання книжка давала опис авторових переживань у японському студентському домі в Парижі, в якому Левинський жив деякий час, вивчаючи японську мову. Завдяки цьому знанню японської мови Левинський дістав посаду урядовця польського консуляту в Харбіні. Крім цього оповідання, ми будемо друкувати ще інші його непубліковані писання — оповідання і спогади.

Так, і в Манджурії є мандрівні птахи, що прилітають сюди з весною і відлітають восени. Є бузьки і ластівки, майже зовсім такі, як наші українські. Їх навіть чималенько тут, особливо улітку всякого птаства дуже багато. Досить стати вечерком десь недалеко від малої провінційної станції або біля старої придорожньої каплички, щоб побачити ту шалену гонитву метких ластівок за дрібними, сяйними, як самоцвіти, комашками. Потім, поки ще осінь надійде, вся ця метушлива зграя покидає Манджурію. Залишається тільки сонце. Але й воно потроху тратить своє тепле літнє яскріння, як квітки свій блискучий пилок, що його випивають метелики й комахи. Після цього зостається тільки бліде жевріння погаслого в степу багаття, сяйво матове й холодне, що єднає взимку Манджурію з пустельним континентом Азії.

До мандрівних птахів нашого готелю належав теж і містер Бравнінґ. За крила правили йому кораблі навіґаційної лінії „Блакитні димарі" чи іншої „Східньо-індійської пароплавної компанії", що і влітку, і взимку невтомно кружляють по всіх океанах світу. Він прибував до нас восени—отже саме тоді, коли інші манджурські птахи нас покидали. Прибував до нас кожного року дуже реґулярно і також кожної весни відлітав на своїх ширококрилих кораблях. Готель, де він зупинявся, звик до нього, як звикав і до ластівок, і коли восени порожніли гнізда під покрівлею, ми вже згадували містера Бравнінґа і питали один одного:

— Ви ще не бачили містера Бравнінґа?

— Щось містер Бравнінґ спізнюється цього року.

Та ці турботи наші були трохи передчасні. Звичайно містер Бравнінґ з'являвся серед нас тільки пізньої осени, тоді, коли мороз добре вже сковував землю. Появлявся він у готелі несподівано, а разом з ним і чимала склянка горілки, що від самого ранку оздоблювала його столик у ресторані. Бо містер Бравнінґ здорово хилив прозорий нектар. Єднав він зрештою в собі все те, що заслуговує на назву трохи екстраваґантного, але взагалі нормального для англійця, починаючи з люльки, що її рідко випускав з рота, і кінчаючи мовчазністю. А втім, це ж ясно: курити люльку і разом з тим балакати не можна. Даси волю язикові, а тимчасом люлька погасне, а потім поки знайдеш сірники і запалиш її вдруге... Та й таке „допалювання" люльки не завжди вже смакує. Справжні курці (а до них належав і містер Бравнінґ) воліють краще мовчати.

Пам'ятаю, якось восени сповістив мене керівник готелю, на ймення Мартем'ян, що Бравнінґ приїхав. Коли зійшов я опівдні до ресторану, я побачив містера Бравнінґа на його звичайному місці, під стіною, з напівпорожньою склянкою перед ним. Я мало досі знав містера Бравнінґа і ледве чи перекинувся коли з ним більше, як кількома стереотипними фразами—тим то трохи здивувався, коли старий обізвався до мене, як до старого друга.

— Як ся маєте, містере Л.?

—Дякую! Як вам ведеться?

Містер Бравнінґ узяв мене за рукав і попрохав сідати. Ми випили тоді з Бравнінґом по дві „великі", і я не почув від нього більше ні словечка, але розійшлися ми з ним друзями. Бо хіба ж тільки слова зближують людей?

Якось не зразу я довідався, що саме вабило Бравнінґа до Манджурії. Багатенько бо мандрівних птахів злітається кожного року до цієї країни і не про кожного можна довідатись, чого він сюди прибував... А втім, не завсіди й питати хочеться. Взимку товстолезні мури нашого готелю такі захисні, привітні, що здається самозрозумілим, коли такі самітні, безхатні птахи, як ось Бравнінґ, збираються тут, щоб погріти старі кості, спорожнити декілька пляшок горілиці і скупатися в атмосфері дружби. Тільки згодом довідався я, що Бравнінґа вабили до Манджурії саме птахи, власне, манджурські фазани.

Бравнінґ торгував фазанами. Взимку скуповував їх десятками тисяч по всій Манджурії і висилав до Англії. Мабуть, у ресторанах Пікаділі продавали їх, як великі ласощі, але тут, у Манджурії, ще й у сезоні, ніхто з нас і дивитися не хотів на смаженого фазана. Зовсім інша справа з фазаном на волі. Полювали на них залюбки мало не всі серед західньо-манджурських степів, а навіть зараз же за межами міста. Людина з рушницею, торбою на здобич і собакою—ось найзвичайніший образок манджурської осени. Тільки Бравнінґ не полював ніколи. Може, був уже старий для такого ремесла, а може, йому просто не хотілось трудити старих костей по степових бездоріжжях, де пізної осени холодний вітер валить з ніг навіть молодших за нього.

Пам'ятаю, якось восени Бравнінґ з'явився серед нас раніше, як звичайно. Про мороз ще й не снилося, полями летіло павутиння бабиного літа, і траплялись іще зовсім теплі дні. Якось ми сиділи ввечері в ресторані, надворі тільки стало сіріти, бо дні були ще доволі довгі. Серед нас царював мовчазний, як звичайно, містер Бравнінґ. Він саме закінчив розмову із своїм аґентом, що скуповував для нього фазани, і тепер голова його, видимо, була повна фазанів і фунтів стерлінґів. У зубах містера Бравнінґа, як звичайно, стирчала невідмінна люлька. Спокійний настрій прорвав несподівано один із готелевих завсідників, на прізвище Зимак. Зимак був із „наших", себто із тих, що мешкали тут уже роками і належали до напівнерухомого ременанту готелю. Парубок з нього був привітний, може, вже й більше, ніж треба, щирий. Перериваючи знічев'я довгу мовчанку, він випалив:

— Ви, містере Бравнінґу, скуповуєте фазанів тисячами, але скажіть: чи бачили ви хоч раз живого фазана?

Усі коротко засміялися.

Містер Бравнінґ посміхнувся й собі, кашельнув, але нічого не сказав.

Усі зніяковіли. Коли б—подумали—це недоречне питання не збентежило нашого англійця. Зимак навіть одержав під столом кілька добрих штовханів.

Мовчанка, тепер уже загальна, тривала далі. Містер Бравнінґ вийняв люльку з рота. Усі подумали, що він щось скаже, і звернули до нього допитливі погляди. Але містер Бравнінґ, хвилину подумавши, вимовив тільки:

— Еге, воно таке...

Потім простяг руку по свою чарку з горілкою і вихилив із неї чималий ковток.

Цей його короткий відгук був для наших сердець сцілющим бальзамом. Ми всі раптом забалакали, дехто цокнувся з містером Бравнінґом чаркою, дехто реготався довго в густіючих сутінях вечора. Атмосфера остаточно й виразно прояснилася, коли, трохи згодом, містер Бравнінґ устав із свого місця, махнув на прощання до нас усіх рукою, а Зимака навіть поплескав дружньо по плечі. І знову думали ми, що він скаже щось більше, але містер Бравнінґ тільки повторив те саме:

— Еге ж.

Обернувся на п'яті і поволі відійшов.

Ми всі думали у нашій простодушності, що інцидент цей уже був вичерпаний, що містер Бравнінґ, виспавшись, забуде про те, що, як казав Зимак, живого фазана йому не доводились у житті бачити. Та не так думав сам містер Бравнінґ.

На другий день, уранці, побачили ми нашого старенького англійця, як швиденько пробирався сходами у ресторан. Тут, як звичайно, при одному столику сидів уже Зимак і допивав чай. Як куля, випущена з рушниці, не спиниться, доки не досягне цілі, так і наш містер Бравнінґ, раз узявши розгін, пер простісінько до Зимака. На його обличчі сяяла широка усмішка. Він спинився перед Зимаком і торкнув рукою його спину.

— Спробуймо разом полювати на фазанів!

Вістка стрілою прошибнула готелеве товариство. Мартем'ян скептично знизав плечима, пані Пульхерія реготалася на весь голос, навіть полковник (так називали ми нашого швайцара, бо до революції мав він якийсь високий чин в армії) перестав на хвилину дрімати, щоб потрясти трохи своїм черевом, сміючись.

Хтось нагородив бельгійською рушницею, патронами, хтось подбав про запас горілки, а внизу, в кухні, вже балакали про смажених курчат і смачні пиріжки, що треба було лаштувати мисливцям у дорогу.

Звичайно, саме Зимак мав полювати разом з Бравнінґом. Це ж було самозрозуміле після вчорашнього Бравнінґового виклику. Він же вибрав місце полювання. Це мала бути Аньда, станиця манджурських поселенців, що була віддалена на 3-4 години подорожі залізницею на захід від Харбіна; така розгублена серед безкрайнього степу людська оселя, де весь день і всю ніч чути шерех крил усякого птаства. Призначили день і годину від'їзду. „Виправа" мала протривати два чи три дні.

Пам'ятаю, як виряджали ми обох мисливих на харбінській станції, як вовтузились ми з їхнім „вирядом" і махали руками, і як непорушно стояв на східцях ваґона містер Бравнінґ із своєю неминучою люлькою, затисненою в зубах. Зимак був веселий і трохи іронічний, як завжди. Поїзд рушив і повіз їх у далечінь заходу, де саме золотилось велике осіннє сонце, що мало пізніше сховатись за хребет Хінґанських гір.

І що б ви думали? Показалося, що не мав рації Мартем'ян, коли скептично знизував плечима, не мала рації пані Пульхерія, ніхто не мав рації. Містер Бравнінґ виявився досвідченим мисливцем, що знає рушницю і всі її таємниці так же добре, як свою люльку. Зимак не міг нахвалитися містером Бравнінґом. Він навіть демонстрував у ресторні, як старий англієць наставлявся стріляти, як мружив око, як витривало засідав у чагарнику і бродив ручаями. Та найчудніше з усього було те, що наші мисливці

Олена Теліга

і ніс надто вгору, багато додано, а там дуже тонка і т. д. Але найбільша образа була за що інше: позаду „череди хлопців" плентався пес! — Як я, редактор, смів його пустити?! Я боронився, що я його зовсім не пускав, що він сам прибіг, але Олена ще багато разів потому ремствувала на Козака. Він пустив пізніше на неї другу карикатуру, цим разом до слів її поезії: „Я буду бігти й обминати авта — на п'ятий поверх, де чекаєш ти". Олена біжить сходами на п'ятий поверх і тут же „обминає авта", що їдуть по сходах згори...

До конфліктів з О. Телігою, таких, як з тією карикатурою доходило в мене нераз. Наприклад, вона дуже обурювалась за одну інтерпретацію Л. Українки в „Іл. Вістях". Знову: „Як ви це могли пустити? Це ж скандал, компромітація поетки! Я вам цього ніколи не забуду!.." Справа була в одних спогадах В. Королева-Старого про Лесю Українку, що він їх прислав з Праги. Були це короткі нотатки-спостереження про його київські зустрічі з поеткою, де показано її в зовсім буденному світлі, у щоденному житті — а це ніяк не годилося з Теліжиною концепцією Л. Українки як героїчної поетки. „Скандал" і „компромітація" були тільки в Олениній уяві. Я сказав: „Це тільки перша частина, побачите другу!" Вона аж підскочила: „То є ще друга?" — „Авже ж, кажу, і витягаю з течки дві картки машинопису. Вона вихопила їх мені з руки перебігла очима і — сховала до своєї торбинки. „Я маю вже одного цензора, кажу, а ви хочете бути другим! А втім, махнув я байдуже рукою, можете собі це затримати, текст уже й так складений у друкарні". Вона рукопис неохоче повернула. Текст зовсім складений не був і решта спогадів Королева не пішла зовсім не через Телігу, а через те, що вони показалися мені менш цікаві за вже вибрані. (Ту решту спогадів Королева і одне фото Л. Українки пощастило мені зберегти).

Куди затяжніша була справа там, де ішлося про ідеологію. Так було з літературно-мистецьким альманахом „Зарево", до видання якого не дійшло. Раз попавши в „Українське Видавництво", я постановив пропхати в ньому через німецьку цензуру якийсь мистецький збірник і підказав ідею Дядинюкові. Ми й почали призбирувати матеріяли і гроші. Я написав більшу статтю на мистецькі теми, де основною думкою було: коли вже ми, мистці, попали на польські землі, варто і треба скористуватися з нагоди і вивчити ті пам'ятки старого українського мистецтва, що фігурують в історіях польського мистецтва як „руска школа". Це не дасть нам відірватися від ґрунту... Тимчасом „Зарево" розрослося: з початкової ідеї суто мистецького збірника постановлено зробити літературно-мистецький, і всі справи й матеріяли опинилися в руках О. Теліги. Вона відразу „забракувала" мою статтю, — мовляв, — те, що я написав, цікаве для історії мистецтва, але не може бути дороговказом для нашої переломової доби... Про те, щоб написати іншу статтю, вона почала шукати когось іншого і вкінці дала це доручення Дядинюкові. Тим часом відбувався на еміграції нещасний процес т. зв. двоподілу таборів — розлам націоналістичної організації, і я із здивуванням спостерігав, як не тільки мої найкращі приятелі, але й дальші члени родини переставали навіть подавати руку один одному. Уплутуватися в ці справи я вважав зайвим, бо большевики і одних і тих поставили б під ту саму „стєнку", навіть не пробуючи розбиратись в ідеологічних нюансах людей, які прагнули тієї самої вільної України. Ці щойно висловлені думки й стали були темою одного вірша, що мав іти з „Іл. Вістях", але цензор був не дурень і зрозумів натяк та своєчасно підтяв цю єдину мою спробу активно зареагувати на цю подію. Але О. Теліга зовсім заанґажувалася в тих справах, і М. Чирський, який мав до мене великий респект як до шахіста, запевняв, що в справі альманаху останнє слово буде навіть не за О. Телігою, а за О. Ольжичем (про зустрічі з Ольжичем напишу колись окремо). Словом, ішло до того, що з задуманого мистецького альманаху вийде ідеологічний збірник — нашими ж заходами і коштами. Це дало мені привід до однієї розмови з О. Телігою в „Полтаві". Я сказав їй просто: 1. Якщо моя стаття не піде, я автоматично буду незацікавлений у виданні, а нікого іншого, зацікавленого, у редакції немає; — 2. Цензура того, що вона думає видати, напевно не пропустить і шкода навіть пробувати тоді, коли навіть невинні передруки з празького „Пробоєм", дозволені в Чехії, бувають у Кракові конфісковані, і то нераз із викликом редакторів та загрозою закрити видавництво. У відповідь вона почала мені гірко докоряти за... рецензію на оповідання Р. Єндика, називаючи її „диверсією". Справа була в тому, що наш приятель Єндик випустив в „Українському В-ві", але власним коштом, три книги. Я написав на них рецензію, де наведеними цитатами показав, що в автора дуже великий переріст експресивних, брутальних почувань і що все те виплaвало з його бажання „за всяку ціну" висказати свій культ сили — без огляду на мистецький ефект такого підходу. Телігу я охолодив, або, як кажуть німці, „кальтштельте" запитом: „А як Вам до вподоби те місце в оповіданні, де один герой змушує другого випити вміст плювальниці?" Вона замахала руками, а я закінчив відомою латинською сентенцією про приятеля Платона і ще більшу приятельку — Правду.

Про факт, що все це разом узяте витворювало упередження й знеохоту, і того альманаху так і не складено, в кожному разі про будь-які інші матеріяли до нього крім моєї згаданої статті, я не чував. А втім, видання інше, як чисто літературно-мистецьке, не могло мати ніяких виглядів на появу друком у ті часи і в тому кумедному новотворі, що його німці назвали Генерал-Губернаторством.

За життя О. Теліги не появилася ніодна збірка її поезій окремою книжкою. Але 1940 р. мало бракувало, щоб цього не сталося. За намовою Б. Гошовського, редактора „Дороги", журналу для молоді при „Українському В-ві", вона зібрала свої поезії, друковані і нові, і передала їх йому до видання. Гошовський зробив був уже все — справу друку, цензуру, почав уже умовлятися зо мною за обкладинку, як неподівано виникла „історія": О. Теліга принесла до „Дороги" рецензію на щойно видану в нашому видавництві повість І. Винницької „Христина". Рецензія признавала, що авторка має літературний смак, але водночас доказувала, що це — продукт „жіночої творчости", „без напруженої атмосфери Великої Дії", словом — нашу молодь треба „застерегти перед читанням цієї книжки". Об'єктивно повість нічим надзвичайним не визначалася, але й не була без літературної вартости, була, як то кажуть, читабельна. Але справа була в чомусь іншому: видавництво, яке її видало друком, не могло у власних виданнях застерігати читачів, щоб вони виданої книжки не читали, тим більше, що авторка повісти була ще й дружиною одного з засновників видавництва. Отже ми О. Телізі пропонували рецензію або взяти назад, або залишити її на пізніше, коли книжка розійдеться. Але вона: „Ні! Або друкуєте, або забираю свою збірку поезій!" Ми даремно їй казали, що це помститься найбільше на ній самій — але вона не поступилась, і Гошовський таки мусів забирати з друкарні збірку. Отак і пропала єдина нагода видати окрему книжку її поезій.

Тепер не пам'ятаю вже добре скільки в тій збірці було недрукованих речей. У моїх руках під час війни був чималий зшиток з її поезіями, що їх вона сама повписувала (мені передав його з Волині Улас Самчук). Але цей збірник був явно незакінчений, бо урваний на початку якогось вірша. Я довіз той зшиток до Відня, де він погорів разом з іншими моїми речами під кінець війни, що їх я під кінець війни не встиг вивезти з собою в наплечнику. Але Д-р Донцов, що бачив у мене той зшиток 1943 року, запевняв, що всі речі були вже друковані. Єдина річ, написана рукою Теліги, що її пощастило мені зберегти, це невеличкий шматок паперу з написом: „Ви подібні до Віндзора. Олена Теліга". Кілька разів спадала їй на душу химерна ідея сказати мені це, і раз у товаристві я, одержавши таку картку, сказав: „Засвідчіть це своїм підписом". — Так зберігся єдиний її автограф.

Після вибуху німецько-совєтської війни вона зникла конспіративно з Кракова і тільки пізніше довідався я, що вона подалася до Києва. Приїзджі з Києва на весні 1942 р. привезли до Львова чутки про її загибіль, але конкретно ніхто не знав, що і як. Ще восени 1943 р. д-р Єндик прийшов до мене з сенсацією: Теліга в концентраційнім таборі в Німеччині! Ми почали снувати пляни, що робити, були теж навіть такі божевільні ідеї, як написати листа від кількох відомих українських літераторів до самого Гітлера. Але й та нитка надії прорвалася з тим, як ми почали докладніше розвідуватись про деталі її зникнення. Далі події вже швидко покотилися лявіною, і сила, яка знищила її, почала сама ламатися, так, як її провіщала й сама поетка:

Залізну силу, що не має меж,
Дихання Бога в сльози перетопить
І скрутить бич безжалісних пожеж
З маленьких іскор, схованих
у попіл...

Найбільші сподівання англійців здійснилися з народженням принца Чарлза в листопаді 1948 р. і принцеси Анни в серпні 1950 р., нових спадкоємців трону. Ця фотографія принцеси, її чоловіка й дітей з червня 1951 р. дуже подобається англійцям.

Українознавство в Америці сто років тому

Дослідникам українських справ в Америці слід зазнайомитися з книжкою, що появилася в Нью-Йорку 1850 року для познайомлення американського світу з мовою й літературою слов'янських народів, а серед них і українського народу. Повний заголовок книжки, що охоплює понад 400 сторінок, такий: "Historical View of the Languages and Literature of the Slavic Nations; with a sketch of their Popular Poetry by Talvi. With a Preface by Edward Robinson, D.D., LL.D." New York, 1850. George P. Putnam, 155 Broadway.

Праця Талві відзначається не тільки ґрунтовним вивченням і знанням предмету, але й сумлінним покликанням на джерела, якими користався схований під псевдонімом ,Тавлі' автор. Проте з переднього слова можна довідатися, що Тавлі, це Едвард Робінсон, доктор богословія і доктор прав. Він почав свої студії над слов'янськими народами від студій над перекладами Біблії словянськими мовами, видрукувавши свою першу розвідку в журналі: "Biblical Repository" (за квітень і липень, 1834 р.) Успіх цієї праці серед літературного світу заохотив його написати книжку, про яку саме тут мова. З порозкиданих по книжці завваг можна довідатися, що автор побував у „південних провінціях" Росії та в Петербурзі і мав нагоду добре зазнайомитися „з мовою й літературою цієї країни". Проте під „мовою Росії" він розуміє не тільки російську мову, бо окремо пише про „малоросійську мову на півдні Росії" й подає різницю між нею й „властивою російською мовою", зупиняючись спеціяльно над „старовинними висловами, що роблять малоросійську мову більше спорідненою з старословянською мовою, в якій можна знайти подібні слова". Він визнає „елегійність' української мови, і пише про „багатство народних пісень, що відзначаються особливою красою". — Та не зважаючи на свою елегійність, ця мова, як каже автор, надається неменше до жарту, а про це може свідчити, „перелицьована Енеїда козака І. Котляревського, що користується великим успіхом по всій Росії".

Розглядаючи творчість українського народу, він приходить до висновку, що „русини" (Ruthenians) і „руснаки", які замешкують Галичину, тобто колишню Червону Русь, північно-східню Угорщину й Буковину — це те саме плем'я, що й малоросіяни, яких збірну кількість він подає на тринадцять мільйонів. „Розмірно мало уваги присвячено цій галузі слов'янської раси, — пише автор,— а їхні прегарні національні пісні, порозкидувані серед широко розселеного народу, тільки недавно стали предметом зацікавлення й дослідів".

Коротко подані автором загальні вісті про „русинів або русняків чи малоросіян" стали пізніше підставою для інформацій в американських енциклопедіях. Чимало говорить автор про „малоруську" (Malo-Russian) літературу, згадуючи твори Гребінки і Квітки-Основяненка, які тоді були появилися друком. Та найбільше місця присвячує він українській народній творчості, яка — як твердить він — цілковито відрізняється від російської народної творчости. „Така велика кількість баляд повстала на багатих і плодючих степах України, що здається, наче кожна галузка дерев у її лісах ховає якогось співака, а кожна травинка на цих безконечних квітучих рівнинах віддає відгомін якоїсь пісні", пише автор. Він згадує про збірку українських народніх пісень Бодянського, що містить 8,000 таких пісень із самої Полтавщини і збірку Максимовича „з кількома тисячами цих пісень". Передаючи історію України й козацьких воєн часів Хмельницького, він каже, що ці рухи дали підставу до повстання українських „дум" і „думок", з яких деякі він подає в англійському перекладі.

Між перекладами подані: думка „Про вбивство осаула Чурая", взята дз збірки Срезневського „Запорожськая Старовина", „Плач України за осаулом Пушкарем" (без подання джерела), „Пісня гайдамаків" з (рукопису); „Пан Сава й лісовики" (із збірки Челяковського); „Закохана до безтями дівчина" (із збірника Сахарова, виданого в Петербурзі в 1839) і окремо пісню галицького походження „Смертельна любов". Компілятор згадує, що більше перекладів народніх пісень України можна найти в "Foreign Quarterly Review, Vol. XXVI, No. 51".

Крім цієї доволі вірної характеристики української народної літератури Талві говорить іще про впливи української народної творчости на польських поетів з „Української Школи" та на російських письменників і згадує теж про переклади українських пісень німецькою та іншими мовами.

д-р С. Демидчук.

привезли з собою, крім фазанів, ще й справжнісінького кабана, жертву кулі містера Бравнінґа. Правда, деякі невірні Хоми, як от Мартем'яна не йняли віри і шептали нам на вухо, що кабана „поклав" таки Зимак і тільки з увічливости віддавав смертельний постріл Бравнінґові. Та Зимак присягався на все святе і на свою рушницю, що його, себто Зимака, куля пішла марно, а кабана влучив у саме серце Бравнінґів постріл. Визнаю, що в моїх очах містер Бравнінґ, як мисливець, виріс так високо, що я повірив би тепер навіть тому, що він убив самого короля манджурських степів—тигра, а не якогось там звичайного кабана.

Другого дня всі ми їли печеню із кабана і „кропили" її, як звичайно, горілкою. В ряди-годи очі наші зупинялись на малому столику біля стіни, де сидів Бравнінґ. А перед ним пишалася тарілка з печенею, зробленою з упольованої дичини. Англієць брав м'ясо в рот, жував спроквола і, здавалось, над кожним шматком довго роздумував. Раптом повернувся він до Зимака і сказав:

— Містере Зимаку, а все ж таки ваша Манджурія не те, що Африка. Справжня країна ловів—це Африка.

— О!—вигукнув Зимак. — А на що ж ви в Африці полюєте?

Старий помовчав хвилину.

— От хоча б на носорога,—сказав він.

—На носорога!?—повторили ми всі хором, а Зимак, що вже цього дня чимало випив, підбіг до Бравнінґового столика зі склянкою горілки і, цокнувшись із старим, вигукнув:

— Але, випиймо, містере Бравнінґу, в цей пам'ятний день за ваше і нашої Манджурії здоров'я!

Настрій був бадьорий. Усі очі брала особа нашого англійця-носорога, як уже дехто його називав.

Як звичайно, містер Бравнінґ змусив нас трохи почекати на себе. Він поволі і немов церемонно встав з місця і, хоч уже здорово похитувався, випростувався й енергійно сплеснув двічі руками. Стало тихо. Усі думали—Бравнінґ стане промовляти. Тільки скептик Мартем'ян, як звичайно, знизав плечима, підморгнув до нас і мовив потиху: „Шкода заходу: він уже такий п'яний, що й слова не вимовить".

На цей раз Мартем'ян не помилився, бо Бравнінґ гукнув тільки:

— Лі!

Збентежений готелевий служник Лі біг уже до нього.

— Коньяку! — наказав коротко Бравнінґ і тяжко сів.

Здоров'я Манджурії, країни ловів, що хоч не виростила в себе носорогів, та була батьківщиною фазанів, кабанів і ведмедів, запивали ми вже найкращим коньяком.

Таким залишився в моїй пам'яті містер Бравнінґ. Думаю про нього тепер, по кількох роках, теж як про старовинні китайські малюнки тушем. Здається, маляреві досить кількох мазків пензля, щоб дати всі риски своєрідної краси, але справжня таємниця цього вибагливого мистецтва залишається незрозумілою для нас. Незрозумілим залишився для мене й містер Бравнінґ, що його образ живе в моїй пам'яті, як законтурований тушем китайський малюнок.

Скажу ще, що містер Бравнінґ, цей перелітний птах нашого готелю, не повернувся більше до нас. Роком пізніше, коли ластівки відлетіли, а на ставках і річках появилися дикі гуси й качки, чекали ми довго на нашого англійця, та не дочекалися. З весною надійшла вістка, що загинув на ловах у південній Африці.

Пекін, 1941.

СУЧАСНА ЯПОНІЯ

Що ми знаємо про Японію? Що можемо сказати про її силу та слабкість, про вдачу японського народу та його життєві проблеми?

За 99 років, що проминули від того часу, як комодор Меттью Перрі насправді вперше „відкрив" цю країну, про неї написано багато різних праць. Ще більше зроблено в цьому розумінні після капітуляції Японії 1945 року, коли стали приступніші для чужоземців різні джерела інформації.

Мировий договір після другої світової війни обтяв територію Японії до меж чотирьох основних її островів, що своїм розміщенням творять підковоподібний ланцюг, 1300 миль завдовжки, який обтинає східнє узбережжя азійського континенту. Ці чотири основні острови — Гонсю, Гоккайдо, Кюсю й Сікоку, разом з прилеглими до них дрібними острівцями, дають простір в 142,427 кв. миль, себто менший за один штат США — Каліфорнію. А до війни Японська імперія була вдвічі більша. Якби карту теперішньої Японії накласти на карту США, вздовж її східнього узбережжя, то вона б простяглася вузькою смугою від Канади на півночі до Алабами на півдні, (див. малюнок).

Але, територіяльно невелика Японія має велике стратегічне значення своїм географічним положенням, бо її острови охоплюють Східню Азію від Хабаровська до Шанхаю, і, як мілітарна сила вона може домінувати над доступом до совєтського Владивостоку, Жовтого моря, Кореї та північного й центрального Китаю. У цьому розумінні Японія в Азії має таке значення як британські острови в Західній Европі.

Японія — гориста країна з дуже повизублюваними узбережжями, де скелясті роги чергуються з глибокими затоками, зручними для причалу кораблів. Найвища гора в Японії Фудзіяма (заввишки 12,461 стопа). Це згаслий уже вулькан, що його зображення звичайно править за символ країни. Але є в Японії ще й діяльні вулькани, і землетруси в цій країні дуже часті та заподіюють японцям великі шкоди в людях і господарстві.

Японія лежить у помірній кліматичній смузі, але на її підсоння (клімат) впливає ще тепла морська течія Куро-Сіво.

Тим то літо в цій країні звичайно буває гаряче й вологе, а зими лагідні, і сніг буває тільки в північній частині Японії, куди доходить „сибірський" холод.

Японія дуже вбога на природні дані, потрібні для господарської діяльности людини. Передусім гори та пустельні місцевості обмежують придатну для сільського господарства землю до однієї третини, а фактично обробляють у Японії тільки 16%. Та брак доброї землі частково надолужується близькістю моря, де японці ловлять рибу, що з неї вони мають головний засіб харчування. Є в Японії деякі корисні копалини, як от вугілля, мідь та золото, але поклади їх невеличкі, і японська сталева промисловість мусить довозити вугілля з-за кордону. Брак свого промислового палива японці надолужують використовуванням водної сили річок та водоспадів.

Але найпекучіша тепер проблема Японії — її перенаселення. Сто років тому на японських островах жило 26 мільйонів людей, в 1917 році японців було вже 56 мільйонів, а тепер їх уже 84 мільйони. Відзначено, що після останньої війни народження переважають смертність на мільйон річно, хоч останнім часом кількість народжень трохи спала, але те саме сталося і з смертністю, вона теж тепер менша. Пересічно в Японії припадає на одну квадратову милю 590 осіб. (Для порівняння цікаво пригадати, що в Північно-Американських Сполучених Штатах на одну квадратову милю припадає тільки 53 особи, на Україні 66 осіб на 1 кв. км.). З огляду на це в Японії стала дуже актуальною проблема обмеження кількісного зростання її людности. Для розв'язки цієї проблеми висувають два методи — контролю народжень і масову еміґрацію. Перша метода дала досі дуже малі висліди, а друга — майже ніяких, бо на світі поки що не знайшлося країни, яка б згодилася прийняти до себе японців.

Про японців як етнічне явище можна сказати, що, будучи продуктом оригінальної суміші расових складників від монголів до маляйців, вони виявляють себе як здібний і практично-запопадливий народ. Відомо, як швидко вони засвоїли европейську цивілізацію і тим висунулись були на одно з перших місць серед народів світу, але разом з тим вони не відцуралися й своєї історичної спадщини зокрема в царині державного та соціяльного ладу.

Загальна ідея „національної родини" впродовж багатьох століть була панівною в Японії. Родина як найменша соціяльна група завжди важила більше, як окрема людина. Наприклад, у справах одруження умовляються передовсім родини, а не одружувані. У випадках недуги, старости або безробіття японець надіється більше на свій рід, ніж на державну допомогу. У цьому розумінні відповідає дійсності характеристика японського „колективізму", що її дав історик Японії Дж. Сімсом: „Японці цікавляться більше державною владою, ніж спекулятивною філософією, їм дорожче добро громади, ніж одиниці. Ідея особистих вільностей ще й досі не стала надбанням їхнього політичного думання".

Японська культура походить з Китаю, проте є деякі елементи й маляйські. Мистецтво й філософія своїми початками сягають до китайських джерел. Письмо — трохи спрощені китайські знаки, що їх треба вивчити напам'ять. Це останнє — велика перешкода в справі піднесення культурного рівня японського народу, бо трохи чи не половина шкільного часу іде на вивчення багатьох знаків японського письма, і хоч примусова система навчання дає високі відсотки письменности, але більшість письменних японців не можуть бути читачами в европейському розумінні цього слова.

У релігійному відношенні більшість японців — будисти (будизм був занесений до Японії з Індії, і теж через Китай), але досить поширений ще шинтоїзм, що складається з елементів анімізму, із шанування предків та з обожнювання імператора. Це останнє було неабияким чинником у зміцненні недавнього агресивного японського націоналізму. І, дарма що повоєнна окупація розбила була зв'язки між державою та японськими церквами, консолідаційно-національна сила релігії тепер знову відновлюється, особливо популярним став знову шинтоїзм. Християнство до Японії приніс був ще в XV ст. св. Франц Ксав'єр, але його винищено за 250 років суворої японської ізоляції, і тільки після поновного „відкриття" Японії ця релігія знов стала тут поширюватись. Дані з 1947 року показують 45 мільйонів будистів, 11 мільйонів шинтоїстів та щось із 350 тисяч християн, здебільшого протестантів.

Приблизно від кінця другого століття після Христа Японією володіли т. зв. шоґуни. Була це військова група, що захопила владу в державі, а імператорові залишила тільки релігійну пошану. Потроху до цієї владущої верстви стала промикуватись бюрократія. Так було до середини XIX віку, коли Японія, „відчинивши двері" Заходові, почала швидко перебудовуватись за військовими та індустріяльними зразками західнього світу. З того часу імператор став очолювати й світську владу в державі. Від 1889 року Японія стала конституційною монархією, а її конституція була створена на зразок пруської. Парлямент складався з двох палат — нижньої, вибираної, і вищої, членів якої призначувано. Так було до першої світової війни, коли контроля над країною перейшла в руки мілітаристів та їхніх спільників — власників великих промислових концернів.

Після другої світової війни американська окупаційна влада допомогла Японії створити нову конституцію, що ґарантує кожному японцеві волю слова, преси, зборів та особистої недоторканости. Імператор залишився „символічним" головою держави, а виконавчу владу має кабінет міністрів на чолі з прем'єром, що його (прем'єра) вибирає нижня палата. Внаслідок „холодної війни" з СССР виникло питання про відбудову військової сили Японії, і недавно підписаний мировий договір із нею дає їй право на самооборону. Але, згідно з цим же договором, американські залоги залишаються в Японії.

Л.

Японський краєвид з горою Фудзіяма

ЧЕРГОВА НАГІНКА НА КІНЕМАТОГРАФІЮ В СССР

Скільки разів уже центральні комуністичні пресові органи в СССР нападали з гострою критикою на совєтську кінематографію, тяжко підрахувати, як також нелегко сказати, скільки було й постанов ЦК, що торкались мистецтва взагалі і кіна зокрема.

Але добре відомо одно, що після кожної такої критики роблено обов'язкову чистку, карано „проробками" відповідних людей, „перебудовувано" роботу.

Недавно „Літературная Газєта" знову накинулася на совітську кінематографію за те, що та спромоглася виробити впродовж 1950 року тільки 30 мистецьких фільмів, а з них лише одну комедію. Безперечно, це справді мало. „Літературная Газєта", обвинувачуючи кінематографію, відзначає як причини, що призвели до такого стану бюрократизм серед керівництва кінематографії та на небажання совітських письменників писати сценарії для кіна.

Незадоволення газети таким станом кінематографії цілком зрозуміле, хоч газета не подає справжніх причин, що ховаються за таким станом. Без сумніву, найбільше незадоволеним з такого стану має бути багатомільйоновий совітський глядач, що змушений через це перебувати на мізерній кіномистецькій дієті. Інакше такого стану не можна назвати, як тільки „дієтичним", коли порівняти його з тим, що робиться в інших країнах. В Америці, де, за твердженням совітської пропаганди, мистецтво „занепадає", 1950 року, вироблено 360 мистецьких фільмів та заплановано на 1951 р. — 482. Крім цього довезено з-закордону 239 мистецьких фільмів. В Англії 1950 року вироблено 132 мистецьких фільмів, у Франції — 104. Навіть маленька Чехословаччина виробляє 20 художніх фільмів на рік. Туреччина, що має в своїй країні всього 250 кінотеатрів, виробляє на рік 15 мистецьких кінокартин.

Коли взяти під увагу кількість людности, що її мають обслуговувати кінокартини, то совітська кількість фільмів виглядає жалюгідною. Становище совітського глядача, порівнюючи з іншими країнами, гірше ще й тому, що якість совітських фільмів у переважній більшості надзвичайно низька. Більшість із них — це дешеві аґітки із змістом короткотривалого значення.

Як же насправді треба розуміти причини такого стану? Щодо бюрократизму, як причини застою в совітській кінематографії, то його ніхто не буде заперечувати, бо ж радянські керівні органи — це найбюрократичніші органи в цілому світі. Що ж до письменників, то тут виходить просто — конфуз!

За твердженням комуністичних аґітаторів, у Совітському Союзі існують нібито „найкращі письменники і найліпші умови для їхньої творчости". Немає сумніву, що в Совітському Союзі є багато талановитих письменників,, що могли б писати прекрасні сценарії. Але вони чомусь не пишуть. Чому? Не пишуть тому, що не мають такої необхідної для творчости волі. Натомість вони мають постійний страх, що не „попадуть у ногу" з „генеральною лінією", яка так часто й несподівано міняється. Мабуть, жоден письменник у Совітському Союзі не наважиться писати сценарій на тему, що йому особисто може подобатися. Він мусить писати на „замовлення" ЦК партії, „обкому" чи „парткому" кінофабрики, що рівнозначні беззаперечному наказові.

Ці „замовлення" згори переважно трактують „актуальні теми" з поточного життя. Але, як показує совітська дійсність, усяка „актуальна тема", що може бути в основі сценарія, — це як правило „слизька" справа. Часто якась постанова ще не встигне дійти „згори" до „низів", як уже проголошується „ворожою", бо її нібито перекрутили „вороги" або ініціяторами її були ті, що потрапили в неласку. Про це „Літературная Газєта" не пише, не пише вона й про те, через які митарства мусить пройти совітський письменник, коли іноді береться за писання сценарія.

Ось приклад: замовлений „згори" сценарій перше перечитує „худрук" (мистецький керівник) кінофабрики, потім „парторг", потім режисер. Після цього сценарій повертається письменникові з вимогами щодо відповідних змін. Письменник переробляє і знову приносить на перечитання тим самим особам. Після того, як ці особи перечитають, сценарій пересилають на перегляд і затвердження до відділу культури й пропаґанди ЦК партії. Культпроп ЦК, „промаринувавши" впродовж значного часу, відсилає, з вимогами певних поправок, той сценарій назад. Після всіх згаданих інстанцій, якщо сценарій не трактує теми з колгоспного чи фабрично-заводського життя (бо в цьому останньому випадку письменника обов'язково тягають іще з читанням по колгоспах чи заводах), кінофабрика приступає до його здіймання.

Така типова процедура затвердження у вищих партійних органах нового сценарія. Але при цьому кожна із згаданих інстанцій хоче застрахувати себе на той випадок, що кінокартина буде забракована в найвищих інстанціях, аж до самого Сталіна включно.

Ця бюрократична процедура разом із здійманням фільму забирає 2-3 і навіть 4 роки. За такий час у совітській внутрішній чи зовнішній політиці відбудуться зміни, що примусять покласти на полицю або переробляти вже закінчену кінокартину. Таке трапилось з кінокартинами „Професор Мамлок", „Родина Оппенгаймів". Вони розкривали брутальність гітлерівської системи в Німеччині, але після сталінсько-гітлерівського пакту про дружбу були негайно заборонені.

Фільм „Щорс", що його „замовив" сам Сталін („створіть, мовляв, українського Чапаєва"), робили три роки тому, що в першому варіянті фільму фіґурував як поплічник Щорса — Дубовий, тодішній командувач Київської військової округи. Але за час здіймання фільму Дубовий став „ворогом народу" і був зліквідований. Тим то, фільм „Щорс" треба було передіймати. Інколи буває, що фільм і побачить світ, і критики проголосять його шедевром, але потім чомусь він не сподобається такому „знавцеві мистецтва", як Сталін, і кінокартина проголошується „шкідливо", „ворожою".

Таке трапилось з фільмами „Учитель", „Велике життя", „Іван Грозний" і іншими. І це не поодинокі випадки, а типове явище!

Але ні про таку безглузду процедуру затвердження сценаріїв, ні про самодурство „знавця й цінителя мистецтва" Сталіна, якому належить останнє слово про кожну кінокартину, ані про страх і підневільну творчість совєтських письменників, що мають писати на „замовлення згори", — про все це „Літературная Газєта" не писала й не напише.

З цього ясно, що ніяка така критика комуністичної газети не допоможе совєтській кінематографії. Бо того, що потрібне працівникам совєтського мистецтва, а саме — волі для творчости, такої волі, яку мають працівники літератури й мистецтва у вільних західньо-демократичних країнах, вони за комуністичної диктатури не зможуть мати. У цьому трагедія совєтського кіномистецтва і мистецтва взагалі.

І. Колосів

СУМНЕ Й ВЕСЕЛЕ В НАШОМУ ПОБУТІ

ДОБРИЙ ЧОЛОВІК.

Відбувалися збори членів Т-ва ім. Федя Триндика, 135-го Відділу Союзу „Добра Смерть". Більшість учасників була з новоприбулих, лише в президії засідало кілька старих могіканів, з біленькими головами та з „пеліканами" в нагрудних кишенях. Правда, може ще дехто з „старих" чи „нових" засидівся унизу, в барі, звідки раз-у-раз долітав шерех телевізора та принагідні сольові виступи на „нуту „Бодай ся когут знудив".

Але й без їхньої участи збори проходили поділовому, згідно з денним порядком. Коли вичерпано першу частину денного порядку, голова встав, проголосив перерву, і вся президія вкупі та ще дехто з членства також подалися в „підпілля", щоб там набратися сил і розмаху до дальшої діяльности.

Тоді, саме, з першого ряду підвівся якийсь лисавий чоловяга і, тримаючи в руці готовий до „колекти" капелюх, звернувся до приявних із таким словом:

— Велл, дорогі браття і сестри, тепер наступає такий пункт жи має бути колекта. Пліз, не муфуйтеся з галі, а кожний сягніть рукою до кишені і дайте щось на народну ціль.

І пройшов з капелюхом по залі.

Люди з тупим самозреченням погодилися на це неминуче лихо, раді бодай тим, що промова була коротка. А що приявні були в більшості, скитальці, то, розуміється в капелюх не летіли зараз п'ятки, а так, переважно, капали „бики" і „дайми". Хіба, що знайшовся якийсь виїнятковий патріот і кинув „кводра".

Але збирач був, мабуть, задоволений вислідом „колєкти", бо нікого не ляяв і не відкликався до нашої національної чести. Не рахуючи зібраних дрібняків, сховав їх до кишені, натяг капелюх на голову та й пішов за президією.

Минула перерва, і президія з новими силами та з рум'яними, як спілі помідори, обличчями, вернулася на свої місця. Тепер наради покотилися жвавіше, з більшим ентузіязмом. Після дискусії та вільних пропозицій, голова зборів поправив два своїх „пелікани" в кишеньці, прибрав урочистий вигляд та почав жарити промову: про вікову трагедію української нації, про її муки, страждання, героїчну визвольну боротьбу . . .

Я торкнув у бік мого сусіда:

— Слухай, ця промова недобре віщує . . .

— Чому?

— Мабуть знов буде колекта . . .

— Чи ти здурів? Уже ж така була!

— Це так, але я знаю з гіркого досвіду, що коли мова сходить на страждання українського народу, то обов'язково мусить бути „колекта".

— Ет, не крякай наперед! — буркнув мій сусід.

. . . Але до нещастя не дійшло відразу, бо шановний промовець тортурував нас ще биту годину, розкриваючи перед нами на всю широчінь картину мартирології нашої нації . . . Аж у найдраматичнішому моменті, коли вже наше сумління було розпалене до червоного і всі, включно з промовцем, були зворушені до сліз, — у цей мент на столі з'явився пострах усіх наших зібрань, віч та маніфестацій, отой зловіщий капелюх, і впало страшне слово:

— К о л е к т а !

Розуміється, на залі почався галас! Залунали голоси:

— А це що за порядки?! Два рази колекта? Вже раз була, ми вже давали!

Містер голова, а слідом за ним, вся президія, попалися в малий клопіт: не могли зразу збагнути, в чому справа.

Аж устав мій сусід, та пояснив білим головам, що під час того, коли вони вийшли скріпити свої надщерблені сили, якийсь добрий чоловік виручив їх і перевів збірку на народні потреби.

Стді наша президія зовсім збараніла! . . . Містер-голова з рум'яного — зробився синій, як базник:

— Велл панство, то не може бути! Ми нікому не казали колектувати! Той чоловік не був з управи! . . . А як він виглядав? . . .

— Та як? Виглядав, як чоловік! . . . Був лисий і мав зелений капелюх.

— Зелений капелюх! — скрикнув містер-секретар. — Я вже знаю! . . . То мусів бути той бом Олекса з десятої вулиці! Я ж бачив його в барі і дивувався, звідки він набрав стільки ніклів! . . .

— Каман за мною! — кинув бойове гасло містер-голова і всі біленькі голови, а за ними купа членства кинулися сходами вниз.

Незабаром справа виснилась: якийсь волоцюга з вулиці прийшов собі на наші збори і користаючи з нагоди, що в залі самі „ґрінори", які не знали що він за парсуна, зробив колекту на рідну кишеню. Знайшли його, потім, аж у третій корчмі, в солодко-блаженному настрої . . . Знайшли його і зелений капелюх, та не знайшли біля нього й зламаного цента.

Ів. Керницький.

Ukrainian newspaper published daily except holidays by the Ukrainian National Association, Inc. at 81-83 Grand St., Jersey City, N.J. Entered as Second Class Mail Matter at the Post Office of Jersey City, N. J., on March 30, 1911, under the Act of March 8, 1879. Accepted for mailing at special rate of postage provided for Section 1130 of Act of October 3, 1917, authorized July 31, 1918.

Мистецька Хроніка

Два українські мистці в Мюнхені.

В галерії Кола Культури і Мистецтва в Мюнхені відбулася в січні-лютому ц.р. виставка двох наших мистців — скульптора Григора Крука і маляра Северина Борачка. Перший виставив 17 скульптурних творів, другий—25 малюнків.

Гніздовський на графічних виставках.

Маляр і графік Яків Гніздовський останніми часами виступав на кількох американських виставках: у Товаристві Американських Мистців у галерії Кеннеді на 5-ій Евеню в Нью-Йорку (в лютому), а тепер виставляє на загальноамериканській виставці графіки в Музеї Мистецтва в Нью-Брітені (Коннектікат).

Архипенко пояснює свою творчість.

Ол. Архипенко виставив на виставі американської скульптури в Метрополітальному Музеї в Нью-Йорку свою „Фіґуру", одну з двох, що стоять перед університетом у Кенсас-Сіті (Миссурі). Вони заввишки 21 стопа і, виконані з металю, дають узагальнену подобу жінки в аеродинамічній формі. З нагоди виставви цього твору мистець висловився так:

Такі звичайні в скульптурі поняття як різьблення, моделювання, виливання, не можуть бути застосовані до цієї фігури; також загальна ідея формування тривалих обсягів не може бути застосована в цьому випадку, бо цей твір опертий на нових естетичних і духових елементах, зв'язаних швидше з новочасною психологією, як з традиційним розумінням скульптури.

Цей твір передусім вихід поза третій вимір у загальносвітову скалю і тому може бути висловлений відповідно тільки таким невмовним матеріялом, як от час, простір і світло. Ці три елементи я ввів у скульптуру на початку цього століття, а тепер ужив їх і в цій фігурі.

Соняшне світло вдень і рефлектори вночі входять тут, інтеґральними частинами, об'єднаними з площами цієї фігури, і вони творять її характеристичні риси.

1. Ці статуї звернені на схід, і з рухом сонця, площі ясного світла та темних тіней творять ступнево-змінний образ.

2. Вночі рефлектори, сховані в окружній підставі, надають обом фігурам вигляду фантомів бурштинового кольору.

3. Хмарного дня обидві продовгасті форми нагадують жіночі сильвети в красвиді.

В цьому творі немає ніякого іншого змісту крім виснову величної поваги, чистоти і краси пропорцій, що їх розповідає гра світла.

Ці фігури не призначені бути „припасовними" до февдальної кам'яної брами. Вони задумані так, щоб жити своїм власним, незалежним і витонченим життям.

Виставка М. Клименка.

Відомий журнал „Лайф„ приніс нещодавно ілюстровану довідку про українського різьбаря Микиту Клименка, еміґранта ще з 1921 р. В одній з нюйоркських галерій виставив він з великим успіхом серію своїх різьблених у дереві голов і фігур, витриманих у тому модерному стилі, що шукає праджерел мистецтва у творчости первісних народів. На виставці продано 40 речей. В українських мистецьких колах Клименко — постать зовсім невідома.

Мистецька виставка в Нью-Йорку.

Літературно-Мистецький Клюб у Нью-Йорку готує у своєму поширеному на цілий поверх приміщенні велику виставку мистецької творчости мистців-скитальців. Відкриття призначене на половину березня. Жюрі вже вибрало на цю виставку понад 100 творів 43 мистців—малярів, скульпторів і графіків. Виставка заповідається як одна з найбільших мистецьких виставок у США.

ЛОГОГРИФ ч. 1.
Склав Є. Р. К.

1. інакше морська миля, 2. мальовничий острів у неаполітанській затоці, 3. збір геогр. карт, 4. модерний танок, 5. збір важливих історичних документів (напр., грамот, актів), 6. острів на Середземному морі, 7. чоловіче ім'я, 8. предмети хатньої обстанови, 9. український революціонер, якого стратили поляки, 10. гуцульський танок, 11. наука про прикмети, склад та перетворення речовини.

Букви на місці чисел та хрестиків, прочитані доземно, дадуть назву двох драматичних творів Лесі Українки.

1				×
2				×
3				×
4				×
5				×
6				×
7				×
8				×
9				×
10				×
11				×

Чи знаєте, що:

● Біблія має 773.746 слів, 31,173 речень, 1.189 розділів. Слово „Бог" згадане 1.855 розів. Тому, що існують різні редакції св. Письма (гебрайська, грецька, латинська), виникло багато варіянтів у поясненні різних місць. Скількість тих варіянтів збільшувалася, як археологи знаходили все нові давні тексти. У 18 віці було 30,000 варіянтів, в 1874 р. — 120,000, в 1892 р. — 150,000. Проте ті відміни існують тільки у формі, не порушуючи суті письма. З цього погляду ні один твір античної літератури не може похвалитися такою суцільністю змісту.

● Андрю Карнеґі, відомий американський мультимільйонер минулого віку, мав з самого тільки видобутку нафти один мільйон прибутку річно. Але найбільші прибутки одержував він із фабрик сталі. Його прізвище стало символом американської філантропії. Ось головніші його датки: для Нью-йоркської міської бібліотеки дав він 5.200,000 долярів, різним шотляндським університетам — понад 10 мільйонів, півтора мільйона на будову Мирової Палати в Газі і ін. А що він був з походження шотляндець, то його добродійність заперечила прислів'яну шотляндську скупість, що стала темою безконечних анекдот.

● Американці, не зважаючи на своє славне Географічне Товариство з мільйонами членів, — дуже лихі знавці географії й історії інших, особливо сх.-европейських народів. Зроблена минулого року в каледжах перевірка показала дуже низький рівень геграфічного знання серед студентів, де такі відповіді, як от, наприклад, що Польща межує з Фінляндією, були ще не найгірші. Навіть американські довідники й енциклопедії не грішать надзвичайним знанням. Альманах газети „Ворлд Телеграм" нещодавно подавав, що Україна має спільний кордон з . . . Німеччиною, а „Ворлд Скавт Енсайклопедія" пише про козаків, що вони повстали в десятому віці, обирали гетьманів, а тепер мають свою державу у . . . Казахстані . . .

● Найбільшим майстром реклями уважають П. Барнума (1810-1891), який довів до досконалости нові методи сенсації і збирання багатотисячної публіки. Спочатку він був власником газети, але швидко кинув журналістику і взявся за спектаклі. Першою його сенсацією була муринка, що начебто мала 160 років, другою — нянька Дж. Вашінґтона. Його головні атракції були: біла муринка, японська жінка-риба, новознайдена статуя т. зв. Кардіфського велетня, славна шведська співачка Дженні Лінд, що одержувала від нього 1,000 долярів за кожен з її 150 виступів. Він сам заробив на її виступах 350,000 долярів. Пізніше він зорганізував у 100 вагонах пересувний цирк і мандрівний музей. Його гаслом стало: „публіка вимагає сенсації!" Наприкінці життя він, як поважний громадянин, був обраний до парляменту штату Конектикат і написав кілька книг із свого життя.

● Антропологи дуже стурбовані зникненням костей пекінської людини, знайдених у 1929 р. в Чонконтіяні коло Пекіну. Кості „пекінської людини" (сінатропус пекінензіс) були важливі тим, що вони являли собою вищий тип викопної людини. Під час японського нападу на Китай ті кості спаковано і китайський уряд мав їх вивезти за кордон. Тимчасом, зник за ними всякий слід. Існують щодо цього дві версії: одна, совєтська, — що ті кості „вкрали" американці, друга, загальна, — що китайці, за своїм звичаєм, змололи їх на порошок і з'їли як ліки.

Наші мозки й голови збільшуються

Вчені антропологи та невропологи твердять, що людська голова й мозок ростуть, побільшуються. Росте власне, мозок і збільшуючись в обсязі, змушує й череп розширюватись, щоб умістити більшу масу мозку. Антрополог д-р Грдлічка дослідив голови й мозки людей по 50—60 років і ствердив, що людські голови (чоловіків і жінок!) збільшилися в порівнянні з головами людей, що жили сто або двісті років тому.

Збільшується тільки людський мозок.

Невролог д-р Р. Тілні навіть твердить, що буде такий час, коли наші черепи стануть подібні до бань, щоб умістити в собі збільшений мозок, який росте відповідно до вимог модерної цивілізації. Бо людський мозок — це не завершений продукт. Найбільше зростає передня чолова частина мозку, а головна його частина мозку т. зв. головний (тім'яний) мозок зберігає давню форму.

Проте вчені додають, що більші голови і більші мозки — це не обов'язково кращі голови й мозки. Прямої залежности між обсягом мозку і розумом людини ще не встановлено.

Ще й досі вчені не з'ясували, що творить з людини генія. І тут не знайдено якогось зв'язку між обсягом мозку і геніяльністю, бо часто можна спостерігати два зовсім подібні розміром мозки людини, що з них один з вогнем геніяльности а другий — звичайна собі „сіра" людина.

Є тільки такий здогад, що за рушійну силу для мозку править кров. Мозок теж, як і мязні працює краще, коли має багате постачання крови.

Нові видання

Олекса Веретенченко. Д и м в і ч н о с т и. Дітройт, 1951 р. ст. 62, Обкл. Едварда Козака.

Це друга збірка поезій цього поета, сказати б, середнього покоління, себто того покоління, що виїхало з України вже з певними початками своєї поетичної діяльности. І Веретенченко, справді, ще року 1941, у Харкові, дебютував своєю першою збіркою під назвою „Перший грім". „Дим вічности"—друга його збірка. Назву її взято з тексту Г. Сковороди, доданого до рецензованої збірки як мотто. Основне в цьому тексті: „Що таке цей світ? Дим вічности". І ця назва, і це мотто кидають на всю збірку відтінок філософської задуми. А як узяти на увагу ще й те, що в змісті більшости поезій наявні нотки песимізму, то й можна сказати, що Веретенченкова поезія—це поезія тихого смутку. Є така картина в О. Мурашка—„Тихий смуток": дві жінки, мати й дочка сидять зажурені, а на них тихо спадає осіннє листя. А якщо шукати літературних зразків, то мимоволі стає на пам'яті Плужник, у якого теж є збірка з назвою „Рання осінь'. Ба більше: на деяких поезіях збірки позначився й прямий вплив цього поета. Це можна відзначити в поезії „Простір" (рядок: „Множся, множся, суєтний роде людський"), „Усю плянету перемірив" („О, як безлюдно в перенаселеному світі!"). А отой песимістичний „тихий смуток" можна відзначити в більшості поезій рецензованої збірки, зокрема в таких, як „Ноктюрн", „Фронтові примари" „Собака" й ін. Значно менше в збірці бадьорих речей і їхня бадьорість подана здебільша наприкінці, справляє враження робленої, невмотивованої, бо не випливає логічно з попередніх рядків. Це можна сказати, наприклад, про поезію „В хату діда, бомбою прибиту" „Мрія" й інші. Але, відзначаючи перевагу „смутку" в поезіях О. Веретенченка, ми тим самим не хочемо сказати, що це якийсь мінус у його поезіях. Ні, поет має право на смуток так само, як і на всякий інший зміст його творчости. Важливо, щоб цей смуток був висловлений справді поетично. Що ж можна сказати про Веретеченкову збірку в цьому розумінні? Щоб не бути небо'єктивними, мусимо сказати, що вона не перевищує середнього рівня. Правда, це добрий середній рівень, той поважної вартости рівень, що його ми волімо мати замість сумнівної вартости геніїв, яких дехто з наших критиків пробує висувати.

Юрій Тис. С и м ф о н і я з е м л і. В-во Миколи Денисюка.

У нас багато поетів (не кажемо: видатних), менше прозаїків і ще менше майстрів нарису. А тимчасом нарис, як один з фактографічних жанрів, належить до важливих форм літературної творчости, без нього важко уявити собі солідну ґазету чи взагалі публіцистично-актуальне видання. Якщо оглянутися назад у наше культурне минуле, хоч би XIX віку, то з прикрістю можна сконстатувати майже повну відсутність нарису як такого в наших публікаціях. Тільки в українських газетах XX в. нарис практикується досить помітно (але не так, як у інших народів). Двадцятими роками на Наддніпрянщині виявив себе в цій галузі Б. Антоненко-Давидович, що видав цілу книжку нарисів „Землею українською". На еміграції працюють у царині нарису такі, як С. Домазар, Д. Чуб, Юрій Тис і інші. Особливо продуктивним виявився тепер на еміграції цей останній—Юрій Тис. Нещодавно в Арґентіні вийшла ціла названа вгорі збірка його нарисів. У цій збірці маємо такі нариси, як „Львів", „Святий Юр", „Країна болот і лісів", „Холмський столп", „Скит Манявський", „Діти львівської вулиці" й ін. Що характеризує ці його нариси? Передусім —солідність. Іншого слова ми не знаходимо, щоб відзначити змістовність, сумлінну фактичну, близьку до наукової опрацьованість. Так у „Скиті Манявському" подана майже наукова його історія, те саме в „Холмському столпі", що в ньому наведено цитати з літописів. А в „Дітях львівської вулиці" навіть цифрові дані фігурують (сторінка з записника львівського „батяра"). Далі: майже белетристична мистецькість (образність) як важлива риса цього проміжного між властивою літературою і публіцистикою жанру. Внаслідок цього ми й маємо, наприклад в „Скиті Манявському", яскравий образ преподобного Йова на тлі його аскези, диявольських спокус тощо. Так само під його пером оживають мертві руїни „Холмського столпа", а з ним і вся історія цього нещасливого закутка нашої землі—Холмщини. У мистецьких пасажах своїх нарисів Юрій Тис уміє дати щ и р у н а с т р о є в і с т ь, що передається читачеві. І нарешті треба сказати, що він подає фактичний матеріял своїх нарисів завжди з позицій, сказати б, сучасного реалізму. Так, пишучи про минуле, він свідомий того, що „кольорових жупанів, бобрових ковпаків і самоцвітних шабель уже не вернути, що тепер іншими думами горять серця генерації".

НАША МОВНА КУЛЬТУРА

ПРО РОСІЙСЬКО - УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК 1948 Р.

Одна з найважливіших проблем нашого культурного життя і тут, на еміґрації, і на Україні — це проблема практичного словника української мови, такого, який би охоплював усі царині людського життя, людської думки й творчости, всі явища природи і світу взагалі. До того ще це мав би бути н о р м а т и в н и й словник, себто такий,що подавав би правильні з погляду наших мовних норм слова й вислови. Але створити такий повний і повноцінний словник в еміґраційних умовах дуже важко: немає тут для цього ні часу, ні організаційних та грошових можливостей. Тим то мимоволі доводиться й нам користуватися тими словниками, що їх видають тепер державні установи на Україні. Останній із таких словників — це „Російсько-український словник", що його зредаґували М. Калинович (головний редактор), Л. Булаховський та М. Рильський, а видало Державне видавництво іншомовних і національних словників у Москві 1948 року. Наперед треба вказати, що цей словник кращий за всі попередні совєтські словники української мови, що були видані після процесу СВУ, коли той процес вилучив із життя найкращих наших лексикологів і знавців української мови — С. Єфремова, А. Ніковського, а тимчасово й А. Кримського. Про один же з словників 30-тих років навіть боязкий П. Тичина сказав був на запитання генерального секретаря ЦК КП(б)У С. Косіора, що то „російсько-російський" словник!

Останній словник уже, кажемо, значно кращий, але й у ньому чимало ще є від намагання наблизити українську мову до „братньої" російської, як про це й прямо сказани в „Передмові". Взагалі в ньому є хиби троякого походження: а) накинуті примусово росіянізми, б) помилки самих упорядників і 3) явища недостатньої ще упорядкованости нашої літературної мови.

Помилки першого типу зрозумілі нам у світлі „Передмови": в ній бо, на якихось там п'ятьох сторінках разів з десять сказано про „братні взаємозв'язки" української з російською мовою. Це ж саме прозирає й у засудженні „Російсько-українського словника" ВУАН з 1924 р. „Проте, — пишуть про цей словник автори передмови, — видані шість випусків цього словника непридатні для користування, бо в них проявлені відверті буржуазно-націоналістичні тенденції" (ст. XI.). А ці ж „буржуазно-націоналістичні тенденції" — це не що інше як відштовх від „братньої" мови та збагачування української мови своїми засобами! Тим то упорядники, приобіцявши давати всі „багатства мови українського народу, в їх справжньому неспотвореному вигляді", вписали до української мови такі „скарби", як от слова „льотчик" (замість уживаного в 20-тих роках слова „літун"; згадаймо повість В. Підмогильного „Військовий літун",) Азов (Озів), батрак, забастовка, аукання, апельсин, кривава баня (купіль), паровоз і ін.

Недостатнє знання української мови в упорядників особливо знати в непослідовному додержанні правил українського словотвору. Так, вони, давши правильно утворені слова з наростком -ник („автоматник", „поронник" тощо), дають і невластиве українській мові „апаратчик", давши форму „арабка", не дають слова „францужка" (хоч це слово є в народній мові). Але, може, й тут діяв примус, а не їхнє незнання? Почасти може бути, що й так: люди, може, побоялись запроваджувати в літературну мову те, що до деякої міри виглядало б як новозаведення, бож, наприклад, слова „францужка" не вживають здебільшого ще й українські „націоналісти". Але чому все таки вони допустили „апаратчик"? Тут же можна так міркувати: коли „влада" дозволила взагалі вживати слів типу „автоматник", то чому б не вжити й „апаратник"? Ще виразніше виступає їхнє незнання в тому, що вони називають російський національний музичний струмент „балалайкою", коли є українська народна цього струменту назва „балабайка", а той, хто грає на ній зветься „балабайник". Вживають вони ще на переклад слова „бедро" слова „стегно", хоч треба було б ужити поширеного в українській народній мові слова „кульша", бож „стегно" — це „ляжка".

Неупорядкованість української літературної мови виявляється часто в наявності різних паралелізмів: п о р о н і п о р о м, в і д р а х о в у в а н н я і в і д ч и с л е н н я, с т в о р е н н я і у т в о р е н н я тощо.

Але з паралелізмами справа в словнику стоїть так: здебільшого вони ставлять на перше місце те слово, що скидається на „братнє", визначаючи так „ступінь уживаности". Тим то про це треба ввесь час пам'ятати, користуючись цим словником. Отже коли стоїть „батрак, наймит", то треба вжити другого. Тільки ж цього останнього не можна механічно додержуватись у всіх випадках. Адже навіть у тому прикладі на це правило, що його вони наводять у „Передмові", дано і з нашого погляду правильний порядок паралелізмів: о п л е с к и, а п л о д и с м е н т и. Лихо тільки в тому, що досі українська літературна мова взагалі не знала цього другого слова, а вони його запроваджують тепер хоч через оте „друге місце". Проте й у тексті словника частенько таки трапляється правильний і з нашого погляду порядок слів (п о р о н, п о р о м).

З цього всього висновок: словником цим треба користуватись критично, обережно. Взагалі ж кажучи, він для нас корисний тим, що, охопивши велику кількість слів — 80 тисяч, подає багато таких назв і науково-технічних термінів, яких досі не було ні в одному з наших словників.

Ч.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ТИЖНЕВИК „СВОБОДИ"

На рік у ЗДА	$3.75
На пів року в ЗДА	$2.00
На рік у Канаді	$4.25
На пів року в Канаді	$2.25

Передплату надсилати на адресу:

"SVOBODA", P. O. Box 346
Jersey City 3, N. J., U.S.A.